

Henna Tiittanen & Vilma Vihmalaakso

**TOIMINTATERAPIA EDISTÄMÄSSÄ TOIMINNALLISEN OIKEUDENMUKAI-
SUUDEN TOTEUTUMISTA KEHITYSVAMMAISEN ASIAKKAAN ARJESSA**

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

TOIMINTATERAPIA EDISTÄMÄSSÄ TOIMINNALLISEN OIKEUDENMUKAISUUDEN TOTEUTUMISTA KEHITYSVAMMAISEN ASIAKKAAN ARJESSA

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Henna Tiittanen & Vilma Vihmalaakso
Opinnäytetyö
Syksy 2020
Toimintaterapian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Toimintaterapian tutkinto-ohjelma

Tekijät: Henna Tiittanen & Vilma Vihmalaakso
Opinnäytetyön nimi: Toimintaterapia edistämässä toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista kehitysvammaisen asiakkaan arjessa
Työn ohjaajat: Kaija Nevalainen & Maria Erkkilä
Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Syksy 2020
Sivumäärä: 57

Toiminnallisiksi oikeuksiksi määritellään oikeus kokea toiminta merkityksellisenä ja rikastavana, oikeus kehittyä terveyttä ja sosiaalista yhteisyyttä edistävän toiminnan kautta, oikeus käyttää yksilön tai väestön itsemääräämisoikeutta sekä oikeus hyötyä oman sosiaalisen ympäristön tarjoamista erilaisista toiminnoista sekä osallistua niihin. Toimintaterapeutti on merkittävässä roolissa näiden oikeuksien edistämiseksi. Vaikka kehitysvammaisten henkilöiden osallistumista ja mahdollisuutta vaikuttaa elämäänsä on pyritty edistämään monin tavoin, he kokevat silti esteitä näiden toteutumisessa.

Tämä opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tavoitteena on koota näyttöön perustuvaa tietoa toimintaterapian mahdollisuuksista edistää aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata toimintaterapian mahdollisuuksia edistää toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista aikuisen kehitysvammaisen henkilön arkielämässä.

Kirjallisuuskatsauksen tuloksena saatiin tietoa siitä, että toimintaterapeutti voi monella eri tavalla edistää aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista arjessa. Kognitiivisten apuvälineiden hyödyntäminen arjessa edistää muun muassa itsenäisyyttä sekä lisää toiminnallista osallisuutta. Toimintaterapeutin ymmärrys eri ympäristöjen vaikutuksesta osallistumiseen sekä toiminnan ja ympäristön analysoiminen ja adaptoiminen edistää asiakkaan osallistumista merkityksellisiin toimintoihin. Henkilökunnan ohjaaminen asiakaslähtöiseen työskentelyyn sekä asiakkaan tarkoituksenmukainen tukeminen ovat yhteydessä asiakkaan toimintaan sitoutumiseen. Toimintaan sitoutumisen tunnistamisessa voidaan käyttää apuna erilaisia menetelmiä, kuten esimerkiksi VQ-havainnointimenetelmää.

Kirjallisuuskatsauksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että toimintaterapeutilla on osaamista edistää aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista mahdollistamalla osallistuminen merkityksellisiin toimintoihin, sekä tukea niissä suoriutumista.

Asiasanat: toimintaterapeutti, kehitysvamma, toiminnallinen oikeudenmukaisuus, toiminnallinen osallistuminen, toiminnallinen sitoutuminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Program in Occupational Therapy

Authors: Henna Tiittanen & Vilma Vihmalaakso

Title of thesis: Occupational therapy promoting occupational justice in daily life with people with Intellectual disabilities

Supervisors: Kaija Nevalainen & Maria Erkkilä

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2020

Number of pages: 57

Occupational rights can be described as the right to experience occupation as meaningful and enriching, right to develop through participation in occupations for health and social inclusion, right to use individual or population self-determination and right to benefit from different occupations that social environment provides and to participate in them. Occupational therapist has a major role in promoting occupational rights. People with intellectual disabilities experience difficulties in these rights although their participation and opportunities to make choices in life have been tried to promote.

This thesis is a descriptive literature review. The aim of this study was to collect data about occupational therapy's opportunities to promote occupational justice of people with intellectual disabilities. The purpose of this study was to describe occupational therapy's opportunities to promote occupational justice with people with intellectual disabilities in daily life.

Occupational therapist can promote occupational justice in many ways for adults with intellectual disabilities. Using cognitive aids in daily life, analyzing and adapting occupation and environment, guiding staff members and giving appropriate support to client can also affect client's occupational engagement. Occupational therapist can also use different tools for example VQ (Volitional Questionnaire) to observe client's engagement.

The conclusion of this study is that occupational therapists have professional skills to promote occupational justice and occupational rights of people with intellectual disabilities.

Keywords: occupational therapist, intellectual disability, occupational justice, occupational participation, occupational engagement

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KEHITYSVAMMAISUUDEN MONINAISUUS TOIMINTAKYVYN NÄKÖKULMASTA.....	8
2.1	Kehitysvammaisuudesta lyhyesti.....	8
2.2	Kehitysvammaisen henkilön toiminnallinen osallistuminen arjessa	9
3	TOIMINTATERAPIA TOIMINNALLISEN ARJEN MAHDOLLISTAJANA.....	13
3.1	Toimintaterapia prosessina	13
3.2	Toiminnan analyysi pohjana tarkoituksenmukaisille toiminnoille	15
3.3	Toimintaterapeutti tukemassa asiakkaan arkea	15
4	TOIMINNALLISET OIKEUDET	18
4.1	Toiminnallinen oikeudenmukaisuus.....	18
4.2	Toiminnallinen epäoikeudenmukaisuus.....	20
5	TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	23
6	KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
6.1	Aineiston haku- ja valintaprosessi	25
6.2	Aineiston analysointi sisällönanalyysin avulla.....	33
7	TULOKSET.....	38
7.1	Apuvälineet edistämässä itsenäisyyttä	38
7.2	Toiminnan ja ympäristön suhde osallistumiseen	39
7.3	Henkilökunnan ohjaaminen asiakaslähtöiseen työskentelyyn	40
7.4	Tarkoituksenmukaisen tuen vaikutus toimintaan sitoutumiseen	40
7.5	Asiakkaan oma ääni kuuluviin menetelmiä hyödyntämällä	41
8	TULOSTEN TARKASTELO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	42
8.1	Tulosten tarkastelu	42
8.2	Johtopäätökset.....	44
9	LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	46
9.1	Luotettavuus.....	46
9.2	Eettisyys.....	47
10	POHDINTA	49
	LÄHTEET.....	52

1 JOHDANTO

Ihmiset ovat niin toiminnallisia kuin sosiaalsiakin olentoja. Kaikilla ihmisillä, niin yksilöinä kuin yhteisön jäseninä, on erilaisia toiminnallisia tarpeita ja vahvuuksia. Jotta tarpeet ja vahvuudet pääsevät käyttöön, tarvitaan mahdollisuus toimintaan. (Townsend & Wilcock 2004, 80.) Wennberg & Kjellberg (2010, 175) viittaavat Townsendiin, jonka mukaan se mitä ihminen tekee, ja kuinka merkityksellistä toiminta hänelle on, vaikuttaa terveyteen. Terveys on myös yhteydessä mahdollisuuteen valita arjen toimintoja ja vaikuttaa niihin. Arjella tarkoitetaan erilaisista välttämättömistä ja vapaavalintaisista toiminnoista muodostunutta kokonaisuutta. Näiden toimintojen yhteensovittaminen muodostaa arkirytmijä. (Korvela & Tuomi-Gröhn 2014, 15.) Toimintaterapia-prosessin yksi keskeinen arvo on henkilön oikeus saada osallistua arkielämän toimintoihinsa (Townsend 2003, 82).

Toiminnalliset oikeudet sisältävät oikeuden kokea toiminta merkitykselliseksi sekä oikeuden osallistua terveyttä ja sosiaalista yhteisyyttä edistävään toimintaan, ja kehittyä sitä kautta. Näiden lisäksi toiminnallisiin oikeuksiin kuuluu itsemääräämisoikeuden käyttäminen sekä erilaisiin ja vaihteleviin toimintoihin osallistuminen omassa sosiaalisessa ympäristössään. (Townsend ym. 2004, 80.) Toimintaterapia edistää toiminnallisten oikeuksien toteutumista ja mahdollistaa ihmisille sitoutumisen merkityksellisiin toimintoihin. Tämä vaikuttaa myönteisesti ihmisen sekä hänen yhteisönsä hyvinvointiin. (Hammel 2008, 62.) Kehitysvammaisille suunnatussa toimintaterapiassa nähdään ainutlaatuisena osana toimintaterapian mahdollisuudet tarjota ratkaisuja toiminnallisiin rajoituksiin, jotka johtuvat yksilön kehitysvammasta (Yalon-Chamovitz, Selanikyo, Artzi, Prigal & Fishman 2010, 2).

Suomen lainsäädäntö sisältää lakeja ja sopimuksia, jotka turvaavat kehitysvammaisia henkilöitä sekä heidän palveluidensa järjestämistä. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta takaa sen, että erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 3. 42§.) YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Tarkoituksena on myös edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016 1.) Laeista ja sopimuksista huolimatta itsemääräämiso-

keus sekä valta päättää omista asioista ei aina toteudu. Erityisesti vaikeasti vammainen on tässä suhteessa hankalassa asemassa ollessaan riippuvainen muiden ihmisten avusta. Tällöin itsemääräämisoikeus ei välttämättä pääse toteutumaan edes pienissä arkisissa asioissa. (Eriksson 2008, 13.)

Tahto ymmärretään usein ajatuksina ja tunteina, joita henkilöllä on siitä, mitä hän on tehnyt, tekee tai tulee tekemään tulevaisuudessa. Kehitysvammaisilla henkilöillä voi olla haasteita ilmaista omaa tahtoaan, mikä voi vaikuttaa heidän toimintaansa. (Prior & Duncan 2009, 84.) He voivat kokea esteitä osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä (Heffron, Spassiani, Angell & Hammel 2018, 382). Toimintaterapiassa otetaan huomioon asiakkaan tarpeet ja toiveet sekä varmistetaan asiakkaan aktiivinen osallistuminen päätöksentekoon (Fisher 2009, 2). Tämän vuoksi opinnäytetyössä haluttiin tarkastella, miten toimintaterapeutti voi edistää kehitysvammaisten henkilöiden toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista arjessa.

Opinnäytetyön tekijöiden yhteinen kiinnostus kehitysvammaisten henkilöiden toimintaterapiaa kohtaan sekä oma halu lisätä tietoutta ilmiöstä vaikutti opinnäytetyön aiheeseen. Kokemus kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelystä vahvisti aiheen valintaa, sillä toimintaterapian näkökulma haluttiin liittää aiempaan kokemukseen. Lisäksi aiheenvalintaa vahvisti se, että haun perusteella aiheesta ei ole tehty aikaisemmin tästä näkökulmasta opinnäytetöitä. Toimintaterapian opinnäytetöitä on tehty kuitenkin muun muassa kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalisten taitojen tukemisen (Rantala & Roine 2014) sekä toiminnallisen oikeudenmukaisuuden ja kehitysvammaisten senioreiden vapaa-ajan palveluiden näkökulmista (Pekkanen 2020).

Tämä opinnäytetyö on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus kokoaa, kuvailee ja jäsentää aikaisempaa tutkimustietoa ilmiöstä (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 292-298). Kirjallisuuskatsaus mahdollistaa kokonaisvaltaisen ja laajemman tarkastelun jostakin tietystä ilmiöstä. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 7).

2 KEHITYSVAMMAISUUDEN MONINAISUUS TOIMINTAKYVYN NÄKÖKULMASTA

Toimintakyky tarkoittaa kykyä suorittaa päivittäisen elämän toimintoja. ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) -luokituksen mukaan toimintakyky kattaa kehon toiminnot ja rakenteet sekä suorituksen ja osallistumisen. Toimintakyvyllä tarkoitetaan yksilön, hänen liittyvien ympäristö- ja yksilötekijöiden sekä terveydentilansa välisiä vuorovaikutukseen myönteisesti vaikuttavia piirteitä. (World Health Organisation 2004, 208.) Toimintakyky nähdään toimintaterapiassa kykyä suoriutua rooleista ja toiminnoista, jotka henkilön arkielämään sisältyy (Bryant, Fieldhouse, Bannigan, Creek, Lougher & Beresford 2014, 37). Roolit ovat yksilön käyttäytymismalleja, joita ohjaavat sosiaaliset ja kulttuuriset normit sekä oletukset. Roolit ovat yhteydessä yksilön sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin. (Bryant ym. 2014, 35.)

2.1 Kehitysvammaisuudesta lyhyesti

Henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on häiriintynyt tai estynyt synnynnäisen tai kehityksessä saadun sairauden, vamman tai vian vuoksi, määritellään kehitysvammaiseksi. Kehitysvamma ilmenee ymmärryksen alueella, minkä takia kehitysvammaisen henkilön on usein haastavampi oppia uusia asioita, soveltaa aiemmin oppimaansa uusissa tilanteissa tai itsenäisesti hallita elämäänsä. (Arvio & Aaltonen 2011, 12.)

Kehitysvamman aste voidaan määritellä lievästä älyllisestä kehitysvammaisuudesta syvään älylliseen kehitysvammaan (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 19). Vamma voi olla lievä, jolloin henkilö pystyy toimimaan melko itsenäisesti ja tarvitsee tukea ainoastaan tietyissä arjen asioissa (Kehitysvammaliitto 2016a). Lievään kehitysvammaan verrattuna henkilö, jolla on keskiasteinen kehitysvamma, tarvitsee enemmän valvontaa (Kaski ym. 2012, 19-20). Henkilö, jolla on vaikea kehitysvamma, tarvitsee jatkuvaa tukea (Kehitysvammaliitto 2016a). Syvästä kehitysvammaisuudesta puhutaan silloin, kun henkilö on täysin riippuvainen ulkopuolisen avusta. Vaikeusaste ei kuitenkaan aina kerro sitä, miten henkilö selviytyy elämässä (Kaski ym. 2012, 19-21). Kehitysvammaisen ihminen saattaa kohdata vaikeuksia arjessa. Tämä johtuu usein siitä, että hänen toimintakykynsä ja tilanteissa ilmenevät vaatimukset ovat ristiriidassa keskenään, eikä ne näin ollen kohtaa.

Tämän takia toimintakyky ei välttämättä riitä tilanteesta suoriutumiseen, jolloin hän tarvitsee ohjausta, apua tai hoitoa. (Vernerinet 2017a.)

2.2 Kehitysvammaisen henkilön toiminnallinen osallistuminen arjessa

Toiminnallisuus on toimintaterapian perusta (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 10). Toiminnallisuus tarkoittaa eri toimintojen valitsemista, organisoimista ja niiden suorittamista (Bryant ym. 2014, 35). Se kuvastaa yksilön toimintakykyä ympäristön, yksilötekijöiden sekä osallisuuden näkökulmasta. Toiminnallisuus on vuorovaikutusta ihmisen, toiminnan ja ympäristön välillä. Se nähdään toimintakokonaisuuksien hallintana sekä taitojen ja valmiuksien käyttönä tavalla, joka on asiakkaalle itselleen tyydyttävä. Toimintaterapianimikkeistö jakaa ihmisen elämän eri toiminnat kahdeksaan toimintakokonaisuuteen, joita ovat itsestä huolehtiminen, asiointi ja kotielämän toiminnot, koulunkäynti ja opiskelu, työkyky ja työssä suoriutuminen, yhteiskunnallinen osallistuminen, vapaa-ajan toiminta, leikkitoiminta sekä levon ja ajankäytön tasapaino. (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 13-14.) Tässä luvussa tarkastellaan näitä toimintakokonaisuuksia aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen suoriutumisen näkökulmasta. Kirjallisuuskatsauksen aihe on rajattu aikuisiin kehitysvammaisiin henkilöihin, minkä vuoksi leikin toimintakokonaisuus on jätetty tarkastelusta pois.

Itsestä huolehtimisen toimintakokonaisuuteen liittyviä toimintoja ovat esimerkiksi terveydestä huolehtiminen, wc-toiminnot, henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen, pukeutuminen, ruokailu, seksuaalitoiminnot sekä toiminnallisuutta edistävien tuotteiden ja teknologian käyttö (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 14). AOTA (American Occupational Therapy Association) määrittelee nämä päivittäiset toiminnot yksilölle välttämättömiksi toiminnoiksi ja ne mahdollistavat hengissä selviytymisen ja hyvinvoinnin. Näitä kutsutaan **ADL-toiminnoiksi** (Activities of Daily Living). **IADL-toiminnot** (Instrumental Activities of Daily Living) ovat puolestaan arkielämää tukevia toimintoja ja ovat usein ADL-toimintoihin verrattuna vaativampia. IADL-toimintoihin kuuluu esimerkiksi toisista ihmisistä ja lemmikeistä huolehtiminen sekä raha-asioista huolehtiminen. (American Occupational Therapy Association 2014, 19.)

Esimerkiksi pukeutumiseen liittyvät haasteet kehitysvammaisella henkilöllä voivat näkyä vaikeutena valita säänmukaisia vaatteita sekä vaatteiden jatkuva käyttäminen niin kauan, kunnes puhaita vaatteita ei enää ole (Lussier-Desrochers, Lachapelle & Caoutte 2014, 20). Terveydestä

huolehtimisen suhteen vaikeuksia saattaa olla lääkkeiden ottamisessa oikeaan aikaan tai niiden oikean määrän ottamisessa. Kehitysvammaisen henkilö saattaa tietää, mitä lääkettä tiettyyn vai-
vaa voi ottaa, mutta oikean lääkemäärän tunnistaminen voi olla haastavaa. Hygieniasta huolehti-
minen ja peseytyminen onnistuu usein kehitysvammaiselta henkilöltä. (Lussier-Desrochers ym.
2014, 20.)

Asioimiseen sisältyy hankintojen ja ostosten tekeminen ja raha-asioista huolehtiminen. Siihen
sisältyy myös virastoissa asioiminen, liikkuminen paikasta toiseen ja kulkuneuvojen käyttö. (Toi-
mintaterapianimikkeistö 2017, 14.) Kehitysvammaisilla henkilöillä raha-asioista huolehtiminen on
yleensä suuri haaste, mikä johtaa siihen, että itsenäistyminen ja oman elämän hallinta hankaloit-
tuu. Omien asioiden hoitaminen vaikeutuu rahankäytön haasteiden myötä. (Kaski ym. 2012, 204.)

Kotielämän toiminnoilla tarkoitetaan aterioiden valmistamista, kodinhoitoa ja –huoltoa sekä
ihmisistä ja kotieläimistä huolehtimista (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 14). Vaikeuksia ruuan-
laitossa voi olla esimerkiksi uunin ja hellan käytössä. Kehitysvammaisen henkilön voi olla vaikeaa
valita sopivaa lämpötilaa ja aikaa sekä ottaa kuuma ruoka pois uunista. Reseptien ja valmistusoh-
jeiden seuraaminen voi olla myös haastavaa. (Lussier-Desrochers ym. 2014, 20.) Ruuanvalmis-
tukseen liittyen, pienten aterioiden tai yksinkertaisten ruokien kuten aamupuuron valmistaminen
onnistuu myös keskiasteisesti kehitysvammaiselta henkilöltä harjoittelun jälkeen (Kaski ym. 2012,
192). Kodinhoitoon liittyvissä toiminnoissa haasteita voi siivoukseen liittyen tuottaa esimerkiksi
vaikeus hahmottaa siivottava alue kokonaisuudessaan (Lussier-Desrochers ym. 2014, 20).

Koulunkäynnin ja opiskelun toimintakokonaisuuteen kuuluvat opiskeluun hakeutuminen, oppi-
misympäristössä toimiminen, koulu- ja opiskelutehtävien tekeminen sekä opiskelijan roolin omak-
suminen ja ylläpitäminen (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 14). Kehitysvammaisille henkilöille on
tarjolla erilaisia opiskeluvaihtoehtoja, joista jokainen voi valita itselleen sopivan koulutuksen. Vaih-
toehtona on muun muassa valmentava koulutus VALMA, joka antaa opiskelijalle valmiuksia ja
vahvistaa hänen edellytyksiään hakeutua ja suoriutua ammatillisesta peruskoulutuksesta. Toise-
na vaihtoehtona on työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus TELMA, jonka tavoitte-
na on antaa opetusta ja ohjausta erityistä tukea tarvitseville henkilöille heidän omien tarpeiden ja
valmiuksien perusteella. Myös oppisopimuksella kouluttautuminen on mahdollista. Tällöin opinnot
voidaan mukauttaa opiskelijakohtaisesti. (Kehitysvammaliitto 2016b.) On tärkeää huomioida tuen
tarpeen lisäksi opiskelijan vahvuudet, jotta osataan tunnistaa ja käyttää hänelle sopivia opiskelu-
ja oppimistapoja (Vernerinet 2019b).

Työkykyyn ja työssä suoriutumiseen liittyviin toimintoihin kuuluvat työn tekeminen, työntekijän rooli sekä työympäristössä toimiminen. Työllä tarkoitetaan ansiotyötä ja työllistymistä edistäviä toimintoja, kuten esimerkiksi työhönvalmennusta, työkokeilua sekä kuntouttavaa työtoimintaa. (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 15.) Monet kehitysvammaiset käyvät töissä. Toimintakyvystä riippuen myös työtehtävät ja tuen tarve työpaikalla vaihtelevat laajasti. Työ voi tapahtua ohjattuna tavallisella työpaikalla, työkeskuksessa tai avotyötoiminnassa. Osa kehitysvammaisista henkilöistä osallistuu päivätoimintaan. (Kaski ym. 2012, 19-20; Vernerinet 2020.) Työ- ja päivätoiminta on usein keskeinen asia lievästi kehitysvammaisen henkilön arjessa (Kaski ym. 2012, 205).

Yhteiskunnallisen osallistumisen toimintakokonaisuuteen sisältyy muun muassa yhdistys- ja yhteisötoiminta, virtuaalisten yhteisöjen toiminnat ja vapaaehtoistyö (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 15). Tutkimuksen mukaan vammaispalveluita käyttävien henkilöiden osallistuminen niin yhteiskunnallisiin kuin yhteisöllisiin toimintoihin on vähäisempää kuin muilla ihmisillä. Järjestötoimintaan osallistumisessa tällaista eroa ei ole nähtävillä. (Teittinen & Vesala 2015, 25.)

Vapaa-ajan toimintakokonaisuuteen sisältyvät ne merkitykselliset toiminnot, jotka tuottavat henkilölle mielihyvää ja jotka vahvistavat häntä. Nämä toiminnot jäävät työn ja muiden velvoitteiden ulkopuolelle. (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 15.) Vapaa-ajan harrastukset ovat usein tärkeitä kehitysvammaisille henkilöille, ja niiden merkitys arjessa on suuri. Itsenäisesti tai tuetusti asuvalle henkilölle saattaa kuitenkin vapaa-ajalle jäädä tyhjää aikaa, sillä omatoimisesti sopivan harrastuksen löytäminen voi olla haastavaa. (Kaski ym. 2012, 207; Vernerinet 2017b.) Kehitysvammaisen henkilön harrastuksiin osallistuminen voi vaatia toisen henkilön mukaan lähtemistä, sillä yksin harrastus- ja vapaa-ajantoimintaan lähteminen voi olla vaikeaa, tai olla jopa harrastustoimintaan osallistumisen esteenä (Vernerinet 2017b).

Levon toimintakokonaisuuteen sisältyy lepo- ja unitoiminnot. Lepotoimintoja ovat uni ja palautuminen toiminnan aiheuttamasta kuormituksesta. Unitoimintoja ovat taas nukahtaminen, unen määrä ja sen laatu. (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 15.) Kehitysvammaisista henkilöistä jopa puolet kärsii unihäiriöistä, jotka voivat johtua rakenteellisista tai toiminnallisista tekijöistä, tai ne voivat olla seurauksia kehitysvammahoitoon tarkoitettujen lääkkeiden sivuvaikutuksista. Uneen liittyvät häiriöt voivat tulla esiin impulsiivisena tai aggressiivisena käytöksenä. Unettomuudesta kärsivä kehitysvammaisen henkilö voi käyttäytyä myös kaavamaisesti tai itseään vahingoittavasti. (Vernerinet 2019a.)

Toimintakokonaisuus liittyen **ajankäyttöön** sisältää yksilön oman kokemuksen toimintakokonaisuuksien välisestä tasapainosta niin päivätasolla, kuin pidemmälläkin aikavälillä (Toimintaterapianimikkeistö 2017,15). Kehitysvammaiselle henkilölle ajankäytön suunnittelu, tapaamisten ajoittaminen sekä sovittujen aikojen muistaminen saattaa tuottaa haasteita (Lussier-Desrochers ym. 2014, 21).

3 TOIMINTATERAPIA TOIMINNALLISEN ARJEN MAHDOLLISTAJANA

Toimintaterapia pohjautuu arjen merkityksellisiin toimintoihin, kuten itsestä huolehtimisen taitoihin, koulutukseen, työhön tai sosiaaliseen kanssakäymiseen. Toimintaterapian tarkoituksena on mahdollistaa tai rohkaista henkilön osallistumista näihin toimintoihin huolimatta fyysisistä tai psyykkisistä rajoituksista tai vammoista. Toimintaterapiassa käytetään tavoitteellista toimintaa mahdollistamaan asiakkaan osallistuminen niihin asioihin, jotka hän kokee itselleen merkitykselliseksi. (O'Brien & Hussey 2018,3.)

Kehitysvammaisen asiakkaan toimintaterapia riippuu yksilöllisistä tarpeista, ympäristön vaatimuksista sekä yksilön ja omaisten tavoitteista. Tavoitteet punoutuvat yhteen asiakkaan tarpeiden ja ympäristön mukautumisen kautta. (Lane & Bundy 2012, 541.) Toimintaterapian yksi keskeinen tekijä onkin jo pitkään ollut asiakaslähtöisyys (Mroz, Pitonyak, Fogelberg & Leland 2015, 1). Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan yhteistyöprosessia, jossa jokainen siihen kuuluva henkilö osallistuu prosessiin liittyviin neuvotteluihin ja valintoihin (Bryant ym. 2014, 32-33). Asiakaslähtöisellä lähestymistavalla painotetaan yhteistyötä ja asiakkaan arvostamista. Tavoitteiden asettelussa asiakkaan omat valinnat korostuvat, ja hän on mukana päättämässä toiminnallisista tavoitteista, jotka ovat tulleet esiin asiakkaalta itseltään. (Sumsion & Law 2006, 154-155.)

3.1 Toimintaterapia prosessina

Toimintaterapiaprosessi voidaan jakaa arviointiin, interventioon sekä prosessin tuloksiin. Keskeistä prosessissa on vuorovaikutus terapeutin ja asiakkaan välillä. Terapeutti ja asiakas tekevät yhteistyötä tukeakseen asiakkaan toiminnallista suoriutumista. Toiminnallisella suoriutumisella tarkoitetaan kykyä suorittaa erilaisia toimintoja. Toimintaterapiaprosessissa asiakkaana voi olla niin yksilö, omainen, ryhmä kuin suurempikin väestö. (O'Brien ym. 2018, 127–198.)

Toimintaterapiassa arviointiprosessin tarkoituksena on selvittää asiakkaan toiveet ja tarpeet sekä tunnistaa tekijät, jotka edistävät tai vaikeuttavat toiminnallista suoriutumista. Arviointiprosessi etenee yleensä lähetteen saapumisesta asiakkaan tutustumiseen sekä varsinaiseen arviointiin. Toimintaterapeutti analysoi toiminnallista suoriutumista arvioidakseen asiakkaan taidot ja kyvyt suoriutua muun muassa itsestä huolehtimisen toiminnoista, työstä, opiskelusta, sosiaalisesta

osallistumisesta sekä unesta ja levosta. (O'Brien ym. 2018, 197.) Toimintaterapeutit käyttävät laajasti erilaisia arviointimenetelmiä aina haastatteluista arviointipatteristoihin (Creek & Lougher 2008, 93). Niiden avulla toimintaterapeutti saa tietoa asiakkaasta. Toiminnan havainnointi sekä haastattelu ovatkin merkittävässä roolissa arviointiprosessissa. Toiminnan havainnoilla tarkoitetaan tiedon keräämistä yksilöstä tai ympäristöstä havainnoitavaa kohdetta tarkkailemalla. (O'Brien ym. 2018, 195-197.) Asiakasta voidaan havainnoida yksilötoiminnassa sekä osana ryhmää (Creek ym. 2008, 98). Esimerkiksi VQ-havainnointimenetelmän (The Volition Questionnaire) avulla toimintaterapeutti voi arvioida asiakkaan toimintaan motivoitumista. VQ-menetelmää käytettäessä havainnoidaan sekä asiakkaan toimintaa että toimintaan vaikuttavia ympäristötekijöitä. Menetelmää voidaan erityisesti hyödyntää henkilöillä, joiden voi olla haastavaa ilmaista itseään kirjoitettujen kyselyiden tai haastatteluiden kautta. (Keponen & Piikki 2016, 9.) Myös Photovoice-menetelmää voidaan hyödyntää tällaisissa tilanteissa. Photovoice on tiedonkeruumenetelmä, jossa itseottamien kuvien avulla osallistujat voivat esitellä kokemuksiaan tietyistä aiheista. (Hefron ym. 2018, 383.)

Toimintaterapiainterventiolla tarkoitetaan terapeutin ja asiakkaan välistä työskentelyä terapiaprosessin ajan saavuttaakseen asiakkaan tavoitteet. AOTA (American Occupational Therapy Association) jakaa toimintaterapiainterventiot viiteen eri tyyppiin, joita ovat edistävä, ylläpitävä, ennalta ehkäisevä, palauttava ja mukauttava. (O'Brien ym. 2018, 135.) Intervention tavoitteena on kasvat-
taa asiakkaan osallisuutta jokapäiväisissä toiminnoissa, kuten esimerkiksi ruokailemisessa, pu-
keutumisessa, hygieniatoiminnoissa, leikkiessä ja työssä. Toimintaterapeutti on vuorovaikutuk-
sessa asiakkaan kanssa arvioidessaan asiakkaan toimintakykyä, asettaessaan terapeuttiset ta-
voitteet, kehittäessään suunnitelmaa sekä toteuttaessaan intervention mahdollistaakseen asiak-
kaan toiminnan hänen elämässään. (O'Brien ym. 2018, 3.)

Asiakkailla, joilla on kehitysvamma, toimintaterapiainterventiot voivat keskittyä edistämään mah-
dollisuuksia osallistua uusiin toimintoihin tai kehittämään taitoja liittyen esimerkiksi kodinhoidolli-
siin toimintoihin. Kokonaisuudessaan pyritään henkilön itsenäisyyden edistämiseen. Lisäksi asi-
akkaan ja hänen omaisten informoiminen erilaisten strategioiden hyödyntämisestä sensoristen eli
aistitiedon ja fyysisten haasteiden lieventämiseksi asiakkaan arjessa, on isossa roolissa toiminta-
terapeutin työssä. (Bryant ym. 2014, 412.) Toimintaterapiaprosessin lopussa käydään läpi pro-
sessin tuloksia, joiden pohjalta tarkastellaan, onko tavoitteet saavutettu ja tehdään päätöksiä
toimintaterapian jatkoa ajatellen (O'Brien ym. 2018, 137).

3.2 Toiminnan analyysi pohjana tarkoituksenmukaisille toiminnoille

Aikuiset, joilla on erityisiä tarpeita, voivat tarvita apua itsestä huolehtimisen taidoissa, vapaa-ajan toiminnoissa sekä itsenäisessä elämässä. Toimintaterapeutit voivat ohjata sekä yksilöitä että ryhmiä, jolloin voidaan opetella välttämättömiä taitoja, kuten siistiytymistä, hygieniaa sekä muita itsestä huolehtimisen toimintoja. Toimintaterapeutti voi käyttää opetuksellista lähestymistapaa tai mukauttaa toimintoa, mikäli asiakkaan toimintakyky sitä vaatii. Esimerkiksi pukeutumista voidaan mukauttaa, jos asiakas ei saa nappia tai vetoketjua itse kiinni. (O'Brien ym. 2018, 104.) Päivittäisten toimintojen suorittaminen alusta loppuun vaatii useita eri vaiheita. Ymmärtääkseen toiminnan eri vaiheet ja sen, kuinka eri toiminnot edistävät asiakkaan tavoitteiden saavuttamista, toimintaterapeutin tulee ymmärtää ja osata analysoida eri aktiviteetteja. **Toiminnan analyysi** on prosessi, jonka avulla toimintaterapeutti analysoi toiminnan jokaisen vaiheen ja määrittää toiminnan vaatimukset suhteessa asiakkaan tarpeisiin. (O'Brien ym. 2018, 155-156.) Toiminnan analyysi luo toimintaterapeutille pohjan mukauttaa ja porrastaa toimintaa (Creek ym. 2008, 115).

Toiminnan mukauttamisella tarkoitetaan toiminnan muokkaamista, jotta se kohtaa asiakkaan tarpeet. Esimerkiksi asiakas voi käyttää julkista liikennettä osan matkasta mennäkseen kirjastoon, jos käveleminen tuottaa haasteita. (Creek ym. 2008, 115.) **Toiminnan porrastaminen** on prosessin, ympäristön, menetelmien ja materiaalien muuttamista. Tällä voidaan lisätä tai vähentää asiakkaaseen kohdistuvia toiminnallisia vaatimuksia. Toiminnan porrastamista hyödynnetään silloin, kun intervention tavoitteena on edistää tai palauttaa toimintakykyä. Toiminnan porrastamisella voidaan haastaa asiakasta asteittain. Jos asiakas taas kokee toiminnasta suoriutumisen liian haastavana, toimintaterapeutti voi helpottaa toimintaa vähentämällä toiminnan vaatimuksia. (O'Brien ym. 2018, 156.) Esimerkiksi asiakas voi pidentää joka viikko käveltävää matkaa kirjastoon, kun hänen kestävyyteensä vahvistuu (Creek ym. 2008, 115).

3.3 Toimintaterapeutti tukemassa asiakkaan arkea

Toimintaterapeuteilla on laaja rooli toimintaan osallistumisen tukemisessa, sekä itsenäisyyden ja yhteisöön osallistumisen edistämisessä. Toimintaterapeutit hyödyntävät ammattiosaamistaan neuvotellessaan asiakkaan tarpeista sekä arvioinnin ja intervention kohdistamisesta. Osana laajempaa moniammatillista tiimiä, toimintaterapeutti voi toteuttaa interventioita kouluttamalla ja ohjaamalla omaisia ja hoitohenkilökuntaa tukemaan asiakkaan arkea hänen omassa ympäristös-

sään. (Bryant ym. 2014, 412.) **Tuella** voidaan tarkoittaa niin fyysistä kuin henkistäkin tukea. Tuki voi olla esimerkiksi liikkumisessa sekä käytännön toimissa ja kommunikoinnissa avustamista. Myös apuvälineisiin liittyvä opastaminen määritellään henkilön saamaksi tueksi. Tuen avulla henkilö pystyy hankkimaan informaatiota ja käyttämään sitä, sekä pohtimaan eri valintoja ja ratkaisuja liittyen omaan elämäänsä. (Seppälä 2017, 41.)

Toimintaterapeutin tarjoama **neuvonta ja ohjaus** auttavat asiakasta löytämään merkityksellisen ja tarkoituksenmukaisen toiminnan sekä ohjaa edistämään terveyttä. Se myös ohjaa ennaltaehkäisemään toiminnallisia ongelmia. (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 29.) Neuvonnalla tarkoitetaan toimintaterapeutin tiedon ja kokemuksen hyödyntämistä osana interventiota. Neuvonta on yhteistyötä asiakkaan, omaisten sekä muiden ihmisten kanssa, jotka ovat osa asiakkaan elämää. Se sisältää erilaisten strategioiden tarjoamista, mikä voi edesauttaa asiakkaan toimintaan sitoutumista. (O'Brien ym. 2018, 154.) Toimintaterapeutti voi kohdistaa neuvonnan ja ohjauksen yksilöön, toimintaan, ympäristöön tai näiden keskinäiseen vuorovaikutukseen (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 29).

Usein toimintaterapeutit ovat mukana isoissa elämän siirtymätilanteissa, esimerkiksi kotoa pois muuttamisessa ja sitä kautta itsenäisemmän elämän aloittamisessa. Yksi merkittävä tekijä on toimintaterapeutin osaaminen ympäristön adaptaatioon eli mukauttamiseen. (Bryant ym. 2014, 415.) Ympäristön adaptaatio sisältää sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristön arvioimisen, analysoimisen sekä muokkaamisen (Creek ym. 2008, 64). Fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan paikkoja ja tiloja, joissa toiminta tapahtuu, tavaroita, joita toiminnassa käytetään. Myös apuvälineet ovat osa fyysistä ympäristöä. (Fisher, Parkinson & Haglund 2017, 96.)

Sosiaalinen ympäristö koostuu yksilön ympärillä olevista henkilöistä kotona, töissä ja muualla arjessa. Näitä ovat esimerkiksi perhe, naapurit, ystävät sekä työkaverit. Sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat henkilöt vaikuttavat siihen, miten yksilö kokee itsensä eri rooleissa. (Creek ym. 2008, 93.) Ympäristön adaptaation avulla voidaan lisätä toimintaa ja sosiaalista osallistumista. (Creek ym. 2008, 64.) Toimintaterapeutin tehtävänä on yhdessä asiakkaan ja omaisten kanssa tunnistaa ne toiminnot, roolit ja taidot, joissa tarvitaan tukea uudessa ympäristössä. (Bryant ym. 2014, 415.)

Toiminnan tai ympäristön adaptaatio voi sisältää ympäristön mukauttamista ja apuvälineiden hyödyntämistä (O'Brien ym. 2018, 156). Apuvälineiden avulla henkilön on mahdollista ylläpitää ja edistää toiminnallisuuttaan. Apuvälineiksi luokitellaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet,

painevaatteet, muut välineet ja teknologiset ratkaisut. (Toimintaterapianimikkeistö 2017, 17.) Apuvälineiden kirjo on laaja ja siihen kuuluu niin laitteet, joissa on hyödynnetty korkeaa teknologiaa, kuten esimerkiksi korvaavat kommunikaatiolaitteet, sekä laitteet, joissa ei ole hyödynnetty teknologiaa, kuten esimerkiksi ruokailun apuvälineet. Apuvälineet ovat olleet osa toimintaterapiaa monia vuosia. (O'Brien ym. 2018, 156.) Kognitiivisia apuvälineitä ovat esimerkiksi erityisiin tarpeisiin suunnitellut kellot ja apuvälineet rahan laskemiseen. Myös kuvat, jotka auttavat tunnistamaan tavaroita, luokitellaan kognitiivisiksi apuvälineiksi. Kognitiiviset apuvälineet ovat tulleet merkittäväksi autonomiaa ja itsenäisyyttä edistäväksi tekijäksi kehitysvammaisilla henkilöillä. (Arvidsson & Jonsson 2006, 161-162.) Autonomialla tarkoitetaan vapautta päättää ja vapautta toimia (O'Brien ym. 2018, 195).

4 TOIMINNALLISET OIKEUDET

Yksi toimintaterapian ydinolettamuksista on se, että toimintaan sitoutuminen vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin (Hammell 2008, 61). Erilaiset osallistumisen muodot, kuten tekeminen, oleminen tai joksikin tuleminen toiminnan kautta ovat välttämättömiä terveyden, hyvinvoinnin ja sosiaalisen osallistumisen edistämiseksi. Tähän sisältyy erilaiset kontekstit, kuten kulttuurinen, taloudellinen, institutionaalinen, sosiaalinen sekä poliittinen. Toiminnallinen oikeudenmukaisuus täydentääkin ymmärrystä sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Toiminnallisesta näkökulmasta katsottuna uusien näkökulmien ja oivallusten luominen oikeudenmukaisuudesta on yhteydessä toimintaan osallistumiseen. (Townsend ym. 2004, 80.)

4.1 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus

Wilcock ja Townsend loivat termin toiminnallinen oikeudenmukaisuus, joka viittaa tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin ja voimavaroihin merkityksellisiin toimintoihin sitoutumisessa (Hammell 2008, 62). He loivat pohjan toiminnalliselle oikeudenmukaisuudelle. Toiminnallisiksi oikeuksiksi on määritetty oikeus kokea toiminta merkityksellisenä ja rikastavana, oikeus kehittyä terveyttä ja sosiaalista yhteisyyttä edistävän toiminnan kautta, oikeus käyttää yksilön tai väestön itsemääräämisoikeutta valinnoissa sekä oikeus hyötyä oman sosiaalisen ympäristön tarjoamista erilaisista ja vaihtelevista toiminnoista sekä osallistua niihin. (Townsend ym. 2004, 80.)

Yksi osallistumisen ulottuvuuksista on mahdollisuus tehdä valintoja ja vaikuttaa niihin. Tällä tarkoitetaan mahdollisuutta päättää mitä henkilö haluaa tehdä, milloin ja kenen kanssa. Se on tunnustettu tärkeäksi erityisesti kehitysvammaisilla henkilöillä, ja se nähdään osana toiminnallisen oikeudenmukaisuuden käsitettä. (Kåhlin, Kjellberg & Hagberg 2016, 128.) Huolimatta vuosikymmenien kehityksestä tutkimustyössä ja toimintatavoissa, kehitysvammaiset ihmiset kokevat esteitä täyteen osallisuuteen yhteisössä sekä heillä on vähän mahdollisuuksia vaikuttaa työhön, kouluun, vapaa-aikaan sekä sosiaalisiin aktiviteetteihin (Heffron ym. 2018, 382). Kehitysvammaiselle henkilölle voi olla haastavaa tunnustaa omat oikeudet ja velvollisuudet yhteiskunnassa, jos hän ei ole saanut kokemusta toimimisesta yhteiskunnan jäsenenä (Vernerinet 2017c).

Ihminen saattaa tarvita tarkoituksenmukaista tukea sitoutuakseen toimintaan, joka on hänelle merkityksellistä ja terveyttä edistävää. Tämä on yhteydessä toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. (Wilcock 2006, 100.) Merkityksellinen toiminta voidaan nähdä toimintona, joka on tärkeää sekä hyödyllistä ja saa yksilön tuntemaan olonsa päteväksi. Myös kokemus autonomiasta voidaan liittää osaksi merkityksellistä toimintaa, kun yksilö valitsee mitä haluaa tai ei halua tehdä. (Ikiugu, Hoyme, Mueller & Reinke 2015, 47). Kehitysvammaisen henkilön mahdollisuus sitoutua hänelle merkitykselliseen toimintaan on myös yhteydessä hänen lisääntyneeseen itsenäisyyteensä. Tämä käy ilmi englantilaisesta tutkimuksesta, jossa tutkittiin eroavaisuuksia henkilökunnan tarjoamasta tuesta, asiakkaiden merkitykselliseen toimintaan sitoutumisesta sekä käytöksen mukautuvuudesta. Tutkimuksen mukaan sitoutuminen merkitykselliseen toimintaan lisääntyi merkittävästi niissä kodeissa, joissa oli tarjolla aktiivista tukea. (Mansell, Elliott, Beadle-Brown, Ashman & Macdonald 2002, 342–352.) Toiminnallista oikeudenmukaisuutta voidaan tarkastella tasarvoisina mahdollisuuksina ja resursseina sitoutua merkitykselliseen toimintaan (Wilcock & Townsend 2000, 85).

Jokaisella tulisi olla tasavertainen mahdollisuus osallistua lähiyhteisönsä ja yhteiskunnan toimintaan sekä hallita omaa elämäänsä (Kaski ym. 2012, 341). Laki kehitysvammaisten erityishuollosta korostaa, että jokaisen erityishuollossa olevan henkilön toiveet, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet on otettava huomioon, sekä turvattava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista ja hänen itsenäistä suoriutumistaan tulee tukea. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 3. 42§). Itsemääräämisoikeus pohjautuu ajatukseen siitä, että henkilöillä, joilla on jokin vamma, ovat oikeutettuja valitsemaan miten haluavat elää sekä saamaan tukea, joka edistää heidän asemaansa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna itsemääräämisoikeus on vaikuttava tekijä sosiaaliseen ja toiminnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja sen toteutumiseen. Sen rooli usein korostuu silloin, kun puhutaan tutkimuksista ja käytännön työstä, jotka liittyvät henkilöihin, joilla on kehitysvamma. (Law, Baum & Dunn 2017, 95.)

Ammattilaisina toimintaterapeuteilla on merkittävä rooli toiminnallisen oikeudenmukaisuuden lisäämisessä. Toimintaterapeutit työskentelevät ihmisten kanssa, jotka saattavat olla alttiimpia epäoikeudenmukaisuudelle. Tämä voi johtua siitä, että heidän toimintaan osallistuminen voi olla rajoittunut vamman, kroonisen sairauden, mielenterveyden, iän tai muun olosuhteen vuoksi. (Townsend ym. 2004, 83.) Toimintaterapiaintervention avulla voidaan lisätä henkilöiden mahdolli-

suuksia sitoutua merkityksellisiin toimintoihin esimerkiksi muokkaamalla ympäristöä (O'Brien ym. 2018, 95).

4.2 Toiminnallinen epäoikeudenmukaisuus

Tilanteissa, joissa toiminnallinen oikeudenmukaisuus ei toteudu, ihminen ei välttämättä koe tyydyttävää osallistumista toimintaan. Silloin voidaan puhua toiminnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Wilcock ja Townsend tunnistivat neljä ilmaisua toiminnalliselle epäoikeudenmukaisuudelle: toiminnallinen vieraantuminen, toiminnallinen deprivatio, toiminnallinen marginalisaatio ja toiminnallinen epätasapaino. Näitä pidetään vastakohtana toiminnalliselle oikeudenmukaisuudelle. (Townsend ym. 2004, 80-81.)

Toiminnallinen vieraantuminen tarkoittaa sitä, että ihminen kokee pitkittynyttä eristyneisyyttä, tyhjyyttä, identiteetin katoamista tai merkityksettömyyttä toiminnassaan. Toiminta ei ole merkityksellistä, eikä se rikastuta elämän sisältöä. Vaihtoehtojen puuttuminen nähdään epäreiluna. Toiminnallista vieraantumista saattavat kokea henkilöt, jotka fyysisen tai henkisen toimintarajoitteen vuoksi elävät olosuhteissa, jotka eivät tarjoa heille merkityksellisiä toimintoja, jotka vahvistaisivat heidän identiteettiään ja jäsentäisivät vuorokausirytmäänsä. (Townsend ym. 2004, 80-81.)

Kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat usein tukea toimintaan liittymiseen ja siinä suoriutumiseen. Kehitysvammaisilla henkilöillä on riski toiminnalliseen vieraantumiseen, mikäli he eivät saa mahdollisuutta tehdä merkityksellisiä valintoja, mahdollisuutta rikastuttaviin kokemuksiin ja jos he eivät saa tarvittavaa fyysistä ja sosiaalista tukea. Vieraantumisen riskiä lisää myös se, että kehitysvammaisella henkilöllä voi olla haasteita ymmärtää, miten ilmaista toiminnan valintaa ja toimintaan sitoutumista. (Mahoney, Roberts, Bryze & Parker Kent 2016, 1-5.)

Toiminnallista deprivatiota koetaan tilanteessa, jossa henkilöllä ei ole itsestä riippumattomista syistä mahdollisuutta osallistua hänelle välttämättömiin ja/tai merkityksellisiin toimintoihin. Tähän tilaan voivat joutua ihmiset, joiden työntekomahdollisuudet ovat rajoittuneet. Rajoituksia voivat olla esimerkiksi vammaisuus, pakolaisuus tai pitkäaikaistyöttömyys. Myös laitosolosuhteet ja vapauden rajoittaminen vähentävät yksilön mahdollisuutta osallistua. (Townsend ym. 2004, 81.)

Toiminnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna **toiminnallinen marginalisaatio** liittyy henkilöiden tarpeeseen saada käyttää valinnanmahdollisuutta arkipäiväisissä osallistumiseen liittyvissä valinnoissa. Koska toiminnallinen marginalisaatio on usein näkymätöntä, epäoikeudenmukaisuus saatetaan nähdä normatiivisena standartisointina siitä, miten, milloin ja mihin ihmisten tulisi osallistua. Ihmisten tarvitsee saada päättää ja tehdä valintoja osallistumisesta heidän fyysisen, psyykkisen ja hengellisen hyvinvoinnin takia. Toiminnallinen marginalisaatio voi tulla esiin esimerkiksi silloin, kun henkilö, jolla on jokin vamma, ei saa töitä, tai oletetaan, ettei hän ole kykeneväinen työhön. (Townsend ym. 2004, 81-82.)

Erityisesti ikääntyneillä kehitysvammaisilla henkilöillä saattaa olla suurentunut riski toiminnalliseen marginalisaatioon usein sen takia, että sosiaaliset normit ja uskomukset vaikeuttavat kehitysvammaisten henkilöiden osallistumista tiettyihin toimintoihin. Sosiaalisen ympäristön oletukset siitä, että kehitysvammaisen henkilö ei ole kykeneväinen suoriutumaan toiminnoista ilman asianmukaista tarpeiden, toiveiden ja kykyjen huomioimista, lisäävät riskiä toiminnalliseen marginalisaatioon. (King, Okodogbe, Burke, McCarron, McCallion & O'Donovan 2017, 361-362.)

Toiminnallinen epätasapaino voidaan liittää niin työllisyyteen kuin muihin toimintoihin, jotka edistävät hyvinvointia ja sosiaalista osallisuutta (Townsend ym. 2004, 82). Se tarkoittaa väestön rajoittamista niin, että toisilla on liian vähän toimintoja elämässään, kun taas toisilla niitä on liikaa, sen sijaan että toimintoja ja siihen osallistumista olisi terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta sopiva määrä (Nilsson & Townsend 2010, 58-59). Toiminnallisesta tasapainosta voidaan puhua silloin, kun yksilö kokee eri toimintakokonaisuuksien määrän sopivaksi suhteessa toisiin toimintoihin. Tasapainon voi kokea toimintoihin käytetyn ajan välillä, toiminnallisten alueiden välillä sekä erilaisten toimintojen välillä. (Wagman, Håkansson & Björklund 2011, 1.)

Esimerkiksi alityöllistetyt eivät välttämättä pääse harjoittamaan riittävästi henkistä, fyysistä ja sosiaalista puolta, eivätkä he näin ollen koe toimintaansa merkitykselliseksi tai elämää rikastuttavaksi. Työttömillä ihmisillä voi olla vaikeus säilyttää toiminnallinen tasapaino elämän muissa toimintakokonaisuuksissa ja toimeentulonsa eteen täytyy käyttää paljon voimia. Toiminnallinen epätasapaino voidaan nähdä myös yhteiskunnan eriarvoistumisen kautta: esimerkiksi tiettyjä töitä arvostetaan enemmän kuin toisia. (Townsend ym. 2004, 82.)

Tämän perusteella voidaan pohtia sitä, miten ja missä tilanteissa kehitysvammaiset henkilöt saattavat kokea haasteita vaikuttaa omaan elämäänsä ja näin ollen ilmaista omaa tahtoaan ja tarpei-

taan. Kehitysvammaisen henkilö ei välttämättä osaa tai henkilökunnan ja läheisten voi olla hankalaa tunnistaa tämän tahtoa ja tarpeita. Tämä voi vaikuttaa mahdollisuuksiin osallistua itselleen merkityksellisiin toimintoihin. Teoriaa pohdittaessa tuli esiin, että toimintaterapeuteilla olisi paljon työtä edelleen tämän aiheen parissa. Teoriaperustaa kootessa heräsi ajatus siitä, että tämä aihe on ajankohtainen ja tärkeä niin kehitysvammaisten henkilöiden kuin heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten sekä omaistenkin näkökulmasta. Kun tiedetään millä keinoin toiminnallista oikeudenmukaisuutta voidaan edistää, on mahdollista työskennellä niin, että kehitysvammaisen henkilön oma tahto ja näkemys tulee esiin. Tätä kautta toiminnalliset oikeudet voivat toteutua ja tyytyväisyys elämään voi lisääntyä.

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksen määrittely luo pohjan prosessille. Katsauksen tarkoitus on hyvä määritellä tutkijan kiinnostuksen mukaan. On myös tärkeää tunnistaa mahdolliset ennakkoletukset aiheeseen liittyen, jotta tutkija pystyy tuottamaan tietoa objektiivisesti. Tutkijan on oltava ennakoimatta tutkimuksen tuloksia, jotta mahdolliset ennakkoletukset eivät vääristä tutkimuksen tuloksia. Kirjallisuuskatsauksen tarkoitusta ja tutkimusongelmaa määrittäessä valitaan muun muassa kiinnostuksenkohteena olevat käsitteet, kohdejoukko sekä se, mistä kokonaisuudesta katsaus tehdään. (Stolt ym. 2016, 24-25.)

Tämän opinnäytetyön **tavoitteena** on koota näyttöön perustuvaa tietoa toimintaterapian mahdollisuuksista edistää aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Opinnäytetyön **tarkoituksena** on kuvata toimintaterapian mahdollisuuksia edistää toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista aikuisen kehitysvammaisen henkilön arkielämässä.

Tutkimuskysymyksen tulee olla määritelty sopivan rajatusti ja tarkasti, jotta sen monipuolinen tarkastelu mahdollistuu. Jos ilmiötä halutaan tarkastella useista eri näkökulmista, voidaan se asettaa myös väljemmin. (Kangasniemi ym. 2013, 295.) Liian laaja tutkimuskysymys taas saattaa vaikeuttaa aiheen kannalta sopivien tutkimusten löytämistä. Tarkkaa tutkimuskysymystä määrittäessä on hyvä tehdä alustavia kirjallisuushakuja, jotta saadaan alustavaa tietoa ilmiöstä, siihen liittyvien tutkimusten määrästä sekä mahdollisista aiemmista aiheeseen liittyvistä katsauksista. (Stolt ym. 2016, 24-25.)

Tutkimuskysymys:

Miten toimintaterapeutti voi edistää aikuisen kehitysvammaisen asiakkaan toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista arjessa?

Oxman, Sackett & Guyatt (1993), Magarey (2001) sekä Needleman (2002) kertovat tutkimuksissaan, että tutkimuskysymystä asetettaessa on huomioitava neljä eri asiaa, jotka ovat potilasryhmä tai ongelma jota tutkitaan, potilasryhmään tai ongelmaan kohdistettu interventio, interventioiden vertailu sekä lopputulosmuuttujat eli kliiniset tulokset. Näistä neljästä tekijästä voidaan käyttää PICO-nimitystä: "P=population/problem of interest, I=intervention under population,

C=comparison of interest, O= the Outcomes considered most important in assessing results". Tätä asettelua voidaan hyödyntää, kun asetetaan kriteerit katsauksen tutkimusten valintaprosessille. (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007, 47.)

PICO-asettelussa C tarkoittaa vertailtavaa tekijää. On kuitenkin myös mahdollista tarkastella ilmiötä ilman vertailukohdetta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskysymys, joka sisältää tarkasti määritellyn tutkimusongelman, voidaan vertailukohde (C) jättää pois. (Bettany-Saltikov 2012, 21.) Tässä kirjallisuuskatsauksessa C-kirjain eli vertailukohde jätettiin tutkimuskysymystä tarkasteltaessa pois. Tähän päädyttiin, sillä opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata mahdollisimman laajasti eri menetelmiä, jotka mahdollistavat toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen kehitysvammaisilla henkilöillä. Kirjallisuuskatsauksen sovellettu PICO-formaatti on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Pico-tilukko sovellettuna

P=Tutkittava ryhmä	Aikuiset kehitysvammaiset asiakkaat
I=Interventio	Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden edistäminen
O=Lopputulosmuuttajat	Kaikki ne toimintaterapian menetelmät, joilla voidaan edistää toiminnallista oikeudenmukaisuutta

6 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN

Kirjallisuuskatsauksen runko koostuu kirjallisuuden hausta, arvioinnista, aineiston perusteella tehdystä synteesistä sekä analyysistä (Stolt ym. 2016, 8). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus pyrkii kertomaan tai kuvaamaan aiheeseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia, sen laajuutta, syvyyttä ja määrää. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kysymyksenasettelu on yleensä laaja, mutta se voi sisältää useanlaisia rajauksia. (Stolt ym. 2016, 9.)

Kirjallisuuskatsauksen eri vaiheiden tunteminen helpottaa katsausartikkelien ymmärtämistä, mahdollistaa artikkelien kriittisen arvioinnin sekä on vaatimuksena katsausprosessin toteuttamiselle. Tarkoituksena on kokonaiskuvan muodostaminen aikaisemmista tutkimuksista. Jotta lukija voi arvioida katsauksen eri vaiheiden toteutustapaa ja luotettavuutta, on vaiheet kuvattava yksityiskohtaisesti. (Stolt ym. 2016, 23.)

Kirjallisuuskatsauksessa toteuttamisessa vaiheita on 5: katsauksen tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittäminen, kirjallisuushaku ja aineiston valinta, tutkimusten arviointi, aineiston analyysi ja synteesi sekä tulosten raportointi (Stolt ym. 2016, 24-32).

6.1 Aineiston haku- ja valintaprosessi

Kun katsauksen tarkoitus on määritelty, alkaa kirjallisuushaku sekä aineiston valinta, jotka sisältävät varsinaiset haut sekä olennaisen kirjallisuuden valinnan. Kirjallisuuskatsauksen toiseen vaiheeseen kuuluu olennaisena osana hakustrategian valitseminen. Hakustrategiaan sisältyy olennaisesti mukaanotto- ja poissulkukriteerien muodostaminen. Nämä kriteerit mahdollistavat katsauksen pysymisen valitussa aiheessa. (Stolt ym. 2016, 25-26.)

Kun hakustrategia on valmis, voidaan aloittaa kirjallisuushaku käytännössä. Jokainen haku kannattaa tallentaa, jotta niihin voidaan palata myöhemmin tarvittaessa. Hakutuloksena on usein paljon myös aiheeseen soveltumattomia tutkimuksia tietokantojen laajuuden takia. Mukaanotto- ja poissulkukriteerien käyttö ohjaa tutkimusten valintaa otsikko- ja abstraktitasolla sekä kokotekstejä tarkastellessa. (Stolt ym. 2016, 26-27.) Opinnäytetyön aineistohaun sisäänotto- ja poissulkukriteerit ovat tarkemmin koottuna taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

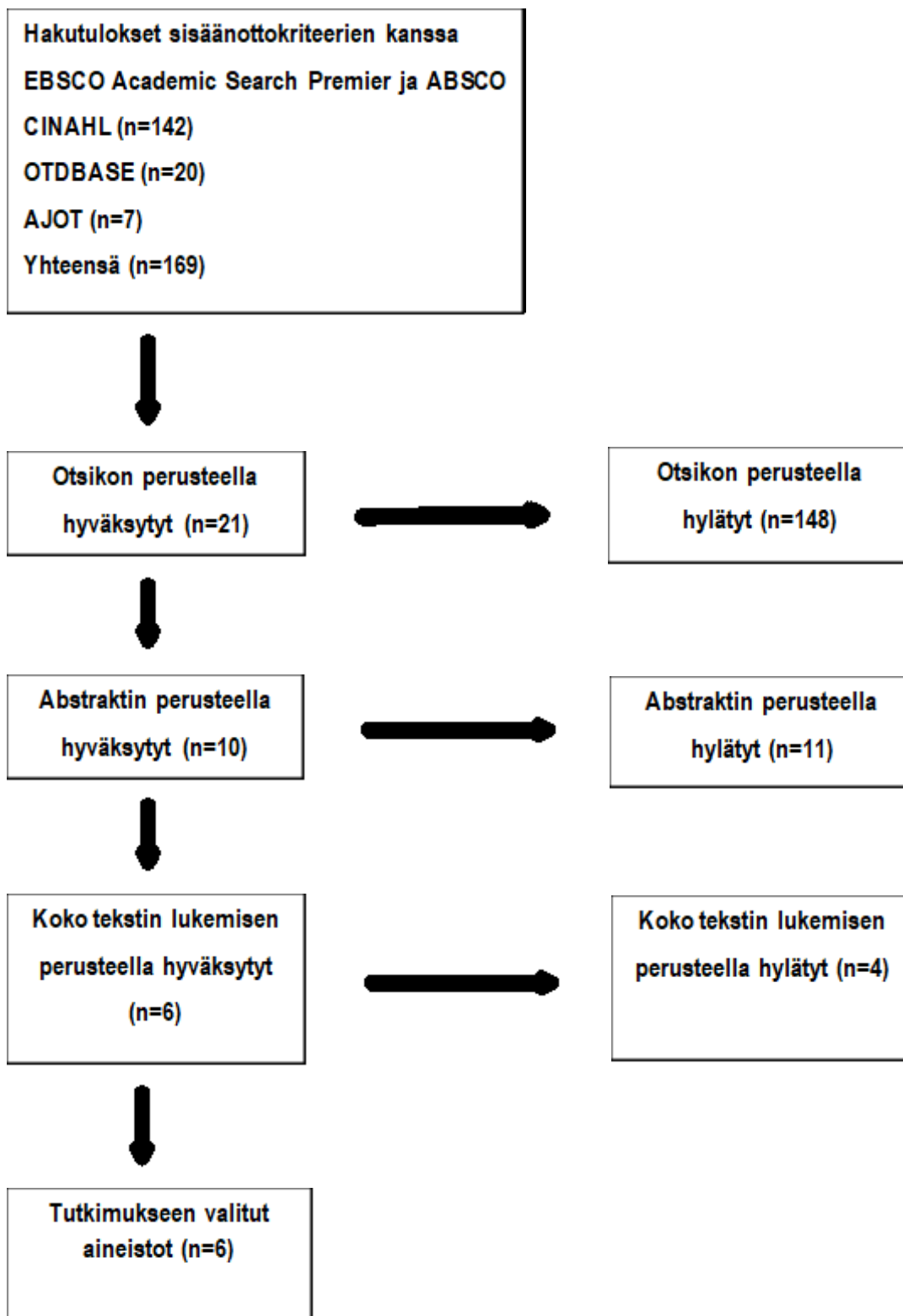
Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Julkaisut aikavälillä 2005-2020	Julkaisut, jotka ovat julkaistu ennen vuotta 2005
Julkaisukieli englanti, suomi	Kaikki muut julkaisukielet paitsi englanti ja suomi
Koko teksti (engl. full text)	Kaikki muut paitsi koko teksti (engl. full text)

Kirjallisuuskatsauksen aineistonhakuvaiheessa käytettiin useita eri tietokantoja. Suomenkielisistä tietokannoista ei löytynyt opinnäytetyön aiheeseen sopivia tutkimuksia, joten tiedonhaussa keskityttiin vain ulkomaalaisiin tietokantoihin. Ulkomaalaisista tietokannoista käytettiin Ebsco-tietokannan Academic Search Premieriä ja EBSCO CINAHL -tietokantaa, OTDBASE sekä AJOT (American Journal of Occupational therapy). Toteutuneesta tiedonhausta tarkemmin taulukossa 3.

TAULUKKO 3. Toteutunut tiedonhaku

Tietokanta	Hakupäivä	Hakusana(t)	Sisäänottokriteerit	Hakutulosten määrä (kpl)
EBSCO (Academic Search Premier & CINAHL)	24.3.2020	"developmental disabilit*" OR "mental retardation" OR "intellectual disabilit*" OR "down syndrome" AND "independence" AND "occupational therapy" OR "occupational therapists"	Julkaisuvuosi 2005-2020, full text, julkaisukieli englanti	22
EBSCO	24.3.2020	"developmental disabilit*" OR	Julkaisuvuosi	117

(Academic Search Premier & CINAHL)		"mental retardation" OR "intellectual disability*" OR "down syndrome" AND "participation" AND "occupational therapy" OR "occupational therapists"	2005-2020, full text, julkaisukieli englanti	
EBSCO	24.3.2020	"developmental disability*" OR "mental retardation" OR "intellectual disability*" OR "down syndrome" AND "occupational justice" AND "occupational therapy" OR "occupational therapists"	Julkaisuvuosi 2005-2020, full text, julkaisukieli englanti	3
OTDBASE	19.3.2020	"developmental disability" AND justice	Julkaisuvuosi 2005-	20
AJOT	19.3.2020	"occupational engagement" AND "intellectual disabilities"	Julkaisuvuosi 2005-2020, free	7
				Yht. 169

KUVIO 1. Aineiston valintaprosessi

Sisäänotto- ja poissulkukriteerit huomioiden tuloksia käytiin läpi ensin otsikoiden perusteella. Otsikoiden perusteella tarkempaan tarkasteluun valitut tutkimukset käytiin abstraktitasolla läpi, joista valikoitui ne tutkimukset, jotka luettiin kokonaan. Tarkemmin aineiston valintaprosessista kuviossa 1. Koko tekstin lukemisen jälkeen kirjallisuuskatsaukseen valikoitui kuusi tutkimusta, jotka ovat koottu taulukkoon 4. Valitut tutkimukset ovat julkaistu lehdissä Occupational Therapy International, The American Journal of Occupational Therapy sekä Scandinavian Journal of Occupational Therapy. Tutkimukset ovat julkaistu vuosivälillä 2006-2018.

TAULUKKO 4. Valittu aineisto

Nro	Tutkimuksen nimi	Tekijät	Vuosi	Julkaisija
1	The impact of time aids on independence and autonomy in adults with developmental disabilities	Gunnel Arvidsson & Hans Jonsson	2006	Occupational Therapy International
2	Participation When Using Cognitive Assistive Devices – from the Perspective of People with Intellectual Disabilities	Birgitta Wennberg, Anette Kjellberg	2010	Occupational Therapy International
3	Occupational Engagement and Adults With Intellectual Disabilities	Wanda J. Mahoney, Elysa Roberts, Kimberly Bryze & Judith A. Parker Kent	2016	The American Journal of Occupational Therapy
4	Choice and control to people ageing with intellectual disability in group homes	Ida Kåhlin, Anette Kjellberg & Jan-Erik Hagberg	2016	Scandinavian Journal of Occupational Therapy
5	Using Photovoice as a participatory method to identify	Jenna L. Heffron, Natasha A. Spasiani, Amber M.	2018	Scandinavian Journal of Occupational Therapy

	and strategize community participation with people with intellectual and developmental disabilities	Angell & Joy Hammel		
6	Activities of daily living and transition to community living for adults with intellectual disabilities	Eilish King, Theresa Okodogbe, Eilish Burke, Mary McCarron, Philip McCallion & Mary Ann O'Donovan	2017	Scandinavian Journal of Occupational Therapy

Kolmantena vaiheena kirjallisuuskatsauksen toteuttamisessa on hakuprosessin perusteella valittujen tutkimusten arviointi. Sen tarkoituksena on tutkimusten kattavuuden ja edustavuuden tarkastelu. Arviointia on tärkeä tehdä myös sen takia, että vältettäisiin katsauksen tulosten virheellisiä päätelmiä. Jokaisen valitun tutkimuksen luotettavuutta täytyy siis arvioida erikseen. (Stolt ym. 2016, 28.)

Arviointi tapahtuu perehtymällä valittuihin tutkimuksiin. Tutkimuksia voidaan jaotella sen mukaan, ovatko ne määrällisiä, laadullisia vai molempia. Arvioinnissa tarkastellaan tutkimusten vahvuuksia ja heikkouksia. Jotta lukija voi itse arvioida tutkimusten mahdollisten vaihtelevien tulosten syitä, on katsauksen tekijällä vastuu kuvata alkuperäistutkimusten tutkimusongelmat, kohdejoukot, otanta- ja mahdolliset satunnaistamismenetelmät, otoskoot sekä aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät. Katsauksen tekijän tulee myös arvioida, keitä valituissa tutkimuksissa on tutkittu, miten tutkittavat on valittu, mikä on lopullinen otoskoko ja millä asetelmalla tutkimus on tehty. Tutkimusta voidaan lisäksi arvioida julkaisuvuoden, kirjoittajan, julkaisufoorumin ja julkaisumaan perusteella. (Stolt ym. 2016, 28-29.) Tähän opinnäytetyöhön valittuja tutkimuksia on arvioitu sen perusteella, miten ne vastaavat asetettuun tutkimuskysymykseen. Tutkimuksia on myös arvioitu niiden keskeisen sisällön mukaan. Valitun aineiston keskeinen sisältö on kuvattu alla olevassa taulukossa 5.

TAULUKKO 5. Valitun aineiston sisältö lyhyesti

Nro	Tutkimuksen tekijät ja julkaisu-vuosi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimustyyppi, aineisto ja aineistonkeru-umenetelmät	Tutkimuksen keskeiset tulokset
1	Gunnel Arvidsson & Hans Jonsson 2006	Tutkimuksen keskeisenä tarkoituksena oli tutkia, miten kehitysvammaiset henkilöt kokivat ajan apuvälineiden hyödyntämisen. Laitteet olivat olleet käytössä vuoden ajan.	Laadullinen tutkimus n=10 kehitysvammaista henkilöä, 25-45-vuotiaa Puolistrukturoitu haastattelu	Tutkimuksen yhtenä tuloksena on, ettei lisääntynyttä riippumattomuutta voida aina suoraan yhdistää lisääntyneeseen autonomiaan. Ajankäytön apuvälineet lisäsivät kuitenkin kehitysvammaisen henkilön itsenäisyyttä esimerkiksi aamutoimissa. Tutkimuksesta ilmeni myös muun muassa se, että toimintaterapeutin täytyy varmistaa, että asiakas, sekä hänen ympäristönsä ymmärtävät ajankäytön apuvälineiden merkityksen ja tarkoituksen. Terapeutin täytyy myös osata analysoida toiminnat, jotta hän voi ymmärtää asiakkaan näkökulmaa apuvälinettä kohtaan.
2	Birgitta Wennberg, Anette Kjellberg 2010	Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, miten kehitysvammaiset ihmiset kokivat osallistumisen arkisessa toiminnassa, kun käytössä oli kognitiivisia apuvälineitä. Apuvälineiden tarkoituksena oli kompensoida kognitiivisia haasteita, edistää itsenäisyyttä toiminnoissa sekä tukea päätöksentekoa arkielämässä.	Laadullinen tutkimus n=9 kehitysvammaista henkilöä, 17-37-vuotiaita Puolistrukturoitu haastattelu	Tutkimuksen tuloksena arkipäiväisiin toimintoihin osallistuminen lisääntyi, kun käytössä olivat kognitiiviset apuvälineet. Tutkimuksesta nousi esiin neljä teemaa liittyen osallisuuteen, kun käytössä on kognitiivisia apuvälineitä: apuvälineiden käytökelpoisuus, toiminnallinen tasapaino, vaikutus terveyteen ja rooleihin sekä sosiaaliset asenteet apuvälineitä kohtaan.
3	Wanda J. Mahoney, Elysa Roberts, Kimberly Bryze & Judith A. Parker Kent 2016	Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ja selittää, kuinka kehitysvammaiset ihmiset, joilla on merkittäviä haasteita osallistua ohjattuun päivätoimintaan, ilmentävät toiminnallista sitoutumista päivätoiminnassa.	Laadullinen tutkimus n=10 kehitysvammaista aikuisia Haastattelu ja ryhmän havainnointi VQ-menetelmällä	Tutkimustuloksissa nousi esiin kolme teemaa: toiminnan tekeminen/aloitaminen, positiivisen vaikutuksen ilmaiseminen sekä keskittymisen osoittaminen meneillä olevaan asiaan. Nämä teemat muodostuivat siitä, miten osallistujat osoittivat toimintaan sitoutumista. Tutkimus havainnollistaa muun muassa toimintaterapeutin strategioita, jotka edistävät sosiaalisen tuen keinoja ja jotka kehittävät toimintaan sitoutumista.
4	Ida Kåhlin, Anette Kjellberg & Jan-Erik Hagberg 2016	Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kehitysvammaisten ikääntyneiden henkilöiden mahdollisuuksia vaikuttaa arkielämän valintoihin ja päätöksiin.	Laadullinen tutkimus Haastattelu n= 15 työntekijää n= 12 asukasta Havainnointi	Tutkimustuloksista ilmeni neljä kategoriaa: tilojen viihtyvyys ja esteettömyys, aika ja rutiinit, yksityisyys ryhmäkodissa sekä asiakaslähtöinen lähestymistapa. Nämä neljä kategoriaa ovat näkökulmia, joita voidaan pitää arkielämän valintoihin ja pää-

			n= 45 työntekijää n= 32 asukasta Haastattelu ja ha- vainnointi neljässä kehitysvammaisten ryhmäkodissa	töksentekoon vaikuttavina tekijöinä. Tutkimuksen mukaan tämä on merkittävä työkenttä toimintaterapeuteille, sillä toimintaterapeutin ammattitai- don avulla voidaan muun muassa vaikuttaa ympäristöön sitä mukauttamalla.
5	Jenna L. Heffron, Natasha A. Spas- siani, Amber M. Angell & Joy Hammel 2018	Tutkimuksen tarkoitukse- na oli arvioida Photovoi- cea osallistavana metodi- na. Tarkoituksena oli myös tutkia ympäristöllisiä esteitä ja tukea yhteisölli- seen osallistumiseen sekä kehittää strategioita itsensä määräämisoikeuden ja yhteisöllisen osallistumi- sen tukemiseksi kehitys- vammaisille henkilöille.	Laadullinen tutkimus n=146 kehitysvam- maista henkilöä Haastattelu	Tietoa kerättiin PAR- tutkimusmenetelmän avulla. Tämä tutkimus toteutettiin osana isompaa tutkimuskoko- naisuutta, jossa tutkittiin esteitä ja tukia, jotka lisäävät merki- tyksellistä yhteisössä osallis- tumista. Tutkimuksessa ilmenneet teemat olivat yhteyksissä toisiinsa. Nämä teemat olivat fyysinen, sosiaalinen ja talou- dellinen ympäristö sekä yhtei- söön osallistuminen. Hyödyn- tämällä osallistuvia metodeja (esim. Photovoice), ammatti- laiset voivat työskennellä vähentääkseen esteitä, paran- tamalla mahdollisuuksia ja tukemalla täyttä yhteisöllistä osallistumista kehitysvammai- silla asiakkailta tavoilla, jotka he kokevat merkityksellisiksi.
6	Eilish King, There- sa Okodogbe, Eilish Burke, Mary McCarron, Philip McCallion & Mary Ann O'Donovan 2017	Tutkimuksen tarkoitukse- na on tutkia, että vaikut- taako kehitysvammaisten henkilöiden asuinympäris- tö ADL- ja IADL- toiminnoista suoriutumise- seen ja jos vaikuttaa, niin millä tavalla.	Määrällinen kuvaile- va tutkimus n=753 kehitysvam- maista henkilöä, 41- 90-vuotiaita Itsearviointilomake	On tärkeää pohtia, miten lisääntyneet resurssit ja mah- dollisuudet asumisyhteisössä voidaan optimoida edistämään sitoutumista ja elämänlaatua. Metodina käytettiin IDS-TILDA- lomaketta, jossa osallistujat arvioivat suoriutumistaan ADL- ja IADL-toiminnoista. Tulosten mukaan, ADL- ja IADL-toiminnoista suoriutumise- n taso oli merkittävästi sidosissa asiakkaan asumis- muotoon. Toimintaterapeutit ymmärtävät fyysisen, sosiaali- sen, kulttuurisen ja institutio- naalisen ympäristön vaikutuk- set toimintaan sitoutumiseen, kuten myös yksilöllisten tekijöi- den ja toiminnan vaikutukset toimintaan sitoutumiseen

6.2 Aineiston analysointi sisällönanalyysin avulla

Neljännessä vaiheessa tehdään aineiston analyysi ja synteesi eli toisin sanoen kootaan yhteen valittujen tutkimusten tuloksia. Aluksi kuvataan tutkimusten tärkeät sisällöt: kirjoittajat, julkaisu-vuosi ja -maa, tutkimusten tarkoitus, asetelma, aineistonkeruumenetelmät, tutkimuksen kohde-joukko, otos sekä päätulokset. Tutkimuksen yhteenveto luo kokonaiskuvan ja ymmärryksen ai-neistosta ja se onkin hyvä tehdä taulukkomuotoon. Tämän jälkeen aletaan etsiä tutkimuksista yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, ryhmitellään ja vertaillaan niitä ja tehdä niistä tulkintoja. Tämän jälkeen yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista kootaan looginen kokonaisuus eli synteesi. (Stolt ym. 2016, 30-31.)

Analyysimenetelmät, joita voidaan hyödyntää laadullisessa tutkimuksessa, voidaan jakaa kahteen eri ryhmään. Jako tapahtuu sen mukaan, ohjaako analyysiä teoreettinen tai epistemologinen asemointi vai jota ei suoranaisesti ohjaa teoritieto, mutta johon se voidaan tarvittaessa liittää ja soveltaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.) Opinnäytetyön aineiston analyysi toteutuu sisällön-analyysin avulla. Sisällönanalyysi on menetelmä, jota voidaan hyödyntää monissa erilaisissa laadullisissa tutkimuksissa. Tätä analyysimenetelmää voidaan pitää joko yksittäisenä metodina tai hyödyntää eräänlaisena laajempuna tutkimuskehiksenä, johon voidaan yhdistää muita analyysi-menetelmiä. Sisällönanalyysi kuuluu siihen analyysiryhmään, jossa menetelmää ei suoranaisesti ohjaa teoritietoa, mutta siihen voidaan tarvittaessa soveltaa sitä. (Tuomi ym. 2018, luku 4.)

Kirjallisuuskatsauksen aineiston sisällönanalyysi on muodoltaan aineistolähtöinen. Tässä kirjalli-suuskatsauksessa aineistolähtöinen sisällönanalyysi on toteutunut aineiston pelkistämisen, ryh-mittelyn sekä yhdistävien luokkien luomisella. Tämä on yksi lähestymistapa aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. (Tuomi ym. 2018, luku 4.3.)

Laadullisen aineiston analyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri vaiheeseen, joita ovat aineis-ton redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi ym. 2018, luku 4.4.3.). Tämän opinnäytetyön aineiston analyysi on tehty pelkistys- ja ryhmittelyvaiheeseen asti. Abstrahointivaihe on jätetty pois, sillä se ei ole opin-näytetyön laajuuteen nähden tarkoituksenmukaista.

Pelkistämävaiheessa aineistosta haetaan ilmaisia, jotka vastaavat tutkimuskysymykseen. Tä-män avulla karsitaan aineistosta pois se tieto, joka ei ole tutkimuksen kannalta olennaista. Tutki-

muksen kannalta olennaiset ilmaukset listataan allekkain, jolla luodaan pohja aineiston ryhmitteilylle. (Tuomi ym. 2018, luku 4.4.3.) Esimerkki aineistojen pelkistämisestä on esitetty taulukossa 6.

TAULUKKO 6. Esimerkki aineistojen pelkistyksistä.

Alkuperäisilmaus	Suomennos	Pelkistys
“The occupational therapist should analyse each situation to try to understand the client’s attitude to the time aid.” (1)	Toimintaterapeutin tulisi analysoida jokainen tilanne erikseen, jotta hän voi ymmärtää asiakkaan asenteet ajan apuvälineitä kohtaan.	Toimintaterapeutin tulee analysoida toiminnot ymmärtääkseen asiakkaan asenteet apuvälineisiin.
“Within occupational therapy, space and objects in the physical environment are regarded as important features for occupational participation.” (4)	Toimintaterapiassa tila ja esineet fyysisessä ympäristössä nähdään tärkeinä asioina toiminnallisen osallisuuden kannalta.	Tila ja esineet ympäristössä ovat tärkeitä asioita toiminnallisen osallisuuden kannalta.
“Active support is a strategy that has been used successfully with people with ID to enable them to engage successfully in daily life within in the community.” (6)	Aktiivinen tuki on strategia, jota on käytetty onnistuneesti kehitysvammaisilla henkilöillä mahdollistaakseen heille sitoutumisen arkielämän toimintoihin yhteisössä.	Aktiivisen tuen avulla voidaan mahdollistaa kehitysvammaisille henkilöille sitoutuminen arkielämän toimintoihin.

Kun pelkistys on tehty, etsitään ryhmittelyvaiheessa ilmauksista samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Samankaltaiset käsitteet yhdistetään eri luokiksi, jotka muodostavat aineiston alaluokat. Lopuksi muodostetaan yhdistävä luokka, joka liittyy suoraan tutkimustehtävään. Jokainen luokka nimetään sisältöä kuvaavaksi. Ryhmittelyn tarkoituksena on luoda perusta tutkimuksen rakenteelle ja määrittää alustavia kuvauksia ilmiöstä, jota tutkitaan. (Tuomi ym. 2018, luku 4.4.3.) Aineiston ryhmittely on koottuna taulukkoon 7.

TAULUKKO 7. Aineiston ryhmittely.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka	Yhdistävä luokka
Itsenäisyys aamutoimissa lisääntyi ajankäytön apuvälineiden käytön myötä.	Itsenäisyyden lisääntyminen ajankäytön apuvälineiden avulla.	Apuvälineet edistämässä itsenäisyyttä
Aamutoimien suunnittelu mahdollistui ajan apuvälineiden avulla.	Aamutoimien suunnittelun mahdollistuminen ajankäytön apuvälineiden avulla.	
Kognitiiviset apuvälineet	Kognitiiviset apuvälineet	

muuttivat mahdollisuuksia arkielämään osallistumisessa lisäämällä osallistumista toimintoihin, joihin osallistujat halusivat tai joihin heidän täytyi osallistua.	lisäämässä osallisuutta.	
Kognitiivisten apuvälineiden käyttö johti kokemukseen aikuisen roolista.	Roolin muuttuminen itsenäisemmäksi ajankäytön apuvälineiden avulla.	
Läheisten asenteet kognitiivisia apuvälineitä kohtaan voi rajoittaa osallisuutta.	Läheisten asenteet kognitiivisten apuvälineiden käyttöä kohtaan.	
Esitellessä ajan apuvälinettä asiakkaalle, toimintaterapeutin tulisi ottaa huomioon myös asiakkaan elämässä merkittävästi mukana olevat henkilöt.	Asiakkaan ja läheisten huomioiminen apuvälineitä esitellessä.	
Toimintaterapeutin tulee analysoida toiminnat, ymmärtääkseen asiakkaan asenteet apuvälineisiin.	Toiminnan analyysi	Toiminnan ja ympäristön suhde osallistumiseen
Tila ja esineet ympäristössä ovat tärkeitä asioita toiminnallisen osallisuuden kannalta.	Tilojen ja esineiden merkityksellisyys toiminnallisen osallisuuden kannalta.	
Toimintaterapeuteilla on ymmärrys eri ympäristöjen vaikutuksesta arkeen osallistumiseen. Näin ollen toimintaterapeutit analysoivat ja mukauttavat toimintoja ja ympäristöjä edistääkseen merkityksellisiin toimintoihin osallistumista.	Ympäristön vaikutusten ymmärtäminen pohjana toiminnan analyysille.	
Henkilökunnan asenteet osallistumista kohtaan voivat rajoittaa asiakkaiden osallistumista.	Asiakkaan osallistuminen voi rajoittua henkilökunnan asenteiden vuoksi.	Henkilökunnan ohjaaminen asiakaslähtöiseen työskentelyyn
Tutkimus kertoo, miten toimintaterapeutit voivat ohjata työntekijöitä tunnistamaan toimintaan sitoutumista kuvaavia tekijöitä.	Muiden työntekijöiden ohjaus.	
Yksilön näkökulma, tarpeet ja toiveet ovat yhteydessä toiminnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Toimintaterapiainterventioiden	Asiakaslähtöisyys ja valinnan mahdollisuuden tukeminen.	

tulee tukea valinnan mahdollisuutta.		
Toimintaterapeutin tehtävänä on ohjata henkilökuntaa toimimaan asiakaslähtöisesti.	Henkilökunnan ohjaaminen asiakaslähtöisyyteen.	
Henkilökunnan antama sosiaalinen tuki oli merkittävä osallistujien toimintaan sitoutumista edistävä tekijä.	Henkilökunnan antama tuki edistää toimintaan sitoutumista.	Tarkoituksenmukaisen tuen vaikutus toimintaan sitoutumiseen
Tarkoituksenmukaisen tuen avulla, yhteisöasuminen tukee mahdollisuuksia autonomiaan ja osallisuuteen.	Tarkoituksenmukainen tuki autonomian ja osallistumisen tukena.	
Tarkoituksenmukainen tuki auttaa kehitysvammaista henkilöä suoriutumaan toiminnoista, mikä lisää autonomian mahdollisuutta.	Tarkoituksenmukainen tuki toiminnallisen suoriutumisen tukena.	
Aktiivisen tuen avulla voidaan mahdollistaa kehitysvammaisille henkilöille sitoutuminen arkielämän toimintoihin.	Aktiivinen tuki arkielämän toimintoihin sitoutumisen tukena.	
VQ-menetelmä apuna tunnistamassa yksilön ilmauksia tarkoituksistaan, valinnoistaan ja motivaatiostaan.	VQ-menetelmää voi hyödyntää yksilön ilmausten tunnistamiseen.	
Photovoicen on huomattu olevan käyttökelpoinen menetelmä henkilöille, joilla saattaa olla haasteita yleisimpien tiedonkeruumenetelmien käytössä.	Photovoice on käyttökelpoinen menetelmä tiedonkeruun apuna.	
Photovoicea käytetään henkilöiden kanssa, joilla on vaikeuksia ilmaista itseään sanallisesti.	Photovoicen hyödyntäminen kommunikoinnin välineenä.	
Osallistavien menetelmien avulla kehitysvammaiset henkilöt voivat osallistua yhteisöön heille merkityksellisillä tavoilla.	Osallistavat menetelmän yhteisöön osallistumisen edistämiseksi.	

Kirjallisuuskatsauksen viimeisessä eli viidennessä vaiheessa raportoidaan tutkimuksen tuloksista. Raportista tulee ilmetä ainakin tiivistelmä, tausta, tutkimuskysymykset, katsauksen menetelmät, hakuprosessi, tiedot mukaan otetuista ja poissuljetuista tutkimuksista, tutkimusten laadun arvioin-

ti, katsauksen tulokset, pohdinta katsauksen mahdollisista heikkouksista, johtopäätökset, tulosten sovellettavuuden arviointi, jatkotutkimusehdotukset ja lähdeluettelo. (Stolt ym. 2016, 32.)

7 TULOKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata toimintaterapian mahdollisuuksia toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisessa aikuisen kehitysvammaisen henkilön arkielämässä. Tehdyn sisällönanalyysin perusteella kirjallisuuskatsauksen tulokset jaettiin viideksi kokonaisuudeksi, joita käsitellään tässä luvussa. Tulosten tarkastelussa aineiston lähdeviitteet on merkitty taulukon 5 mukaan.

7.1 Apuvälineet edistämässä itsenäisyyttä

Kognitiiviset apuvälineet muuttivat mahdollisuuksia arkielämään osallistumisessa lisäämällä toiminnallista osallisuutta toimintoihin, joihin osallistujat halusivat tai heidän täytyi osallistua. Kognitiivisten apuvälineiden avulla he saivat tietää mitä on tapahtumassa, ja heillä oli kokonaiskäsitys toiminnoista, joita he haluavat tehdä. (2)

Kognitiivisten apuvälineiden käyttö johti kokemukseen aikuisen roolista, jossa korostui itsenäisempi päätöksenteko. (2) Ajankäytön apuvälineet mahdollistivat asiakkaalle aamutoimien suunnittelun sekä lisäsivät itsenäisyyttä niissä suoriutumisessa, kuten esimerkiksi suihkussa käymisessä. He eivät enää tarvitse apua tähän henkilökunnalta tai läheisiltä. (1) Ajankäytön apuvälineiden avulla henkilöt tiesivät, paljonko heillä on aikaa valmistautua aamulla sekä osasivat lähteä ajoissa kouluun tai töihin. (2)

Varsinainen toimintojen määrä ei lisääntynyt kognitiivisten apuvälineiden käytön myötä, mutta osallistujien toiminnallinen suoriutuminen oli itsenäisempää. He esimerkiksi aloittivat toiminnat itsenäisesti ja suunnittelivat päivittäiset ja viikoittaiset ohjelmansa. He kokivat voivansa vaikuttaa enemmän toimintoihin, joita tehdä ja sitä kautta he kokivat olevansa itsenäisempiä kuin ennen apuvälineiden käyttöä. (2)

Myös työelämässä ajankäytön apuvälineiden käyttö näkyi lisääntyneenä itsenäisyytenä. Osa koki ajankäytön apuvälineiden edistävän heidän itsenäisyyttään, kun apuvälineet auttoivat heitä pitämään tauot sopivaan aikaan. Kaikille ajankäytön apuvälineet eivät kuitenkaan toimineet työelä-

mässä, sillä muut työntekijät työpaikalla häiriintyivät ajankäytön apuvälineistä aiheutuvista äänistä. (1)

Perheenjäsenten ja ystävien asenteet apuvälineitä kohtaan saattoivat rajoittaa kehitysvammaisen ihmisen osallistumista. (2) Apuvälineen käyttöönottoa ohjatessa toimintaterapeutin tulee ottaa huomioon asiakas ja asiakkaan elämässä merkittävästi mukana olevat henkilöt. Vaikka tämä saattaa luoda henkilökunnalle tai läheisille tunteen siitä, että he ovat vastuussa apuvälineiden käytöstä, on muistettava, että päävastuu ja halu käyttää ajankäytön apuvälinettä on tultava kehitysvammaiselta henkilöltä itseltään. On tärkeää, että toimintaterapeutti saa asiakkaalta tietoa siitä, missä ja milloin asiakas haluaisi käyttää ajankäytön apuvälinettä. Osa asiakkaista koki, että haluaa saada ennemmin tukea toiselta henkilöltä, kuin apuvälineeltä. Toimintaterapeutin tulee analysoida toiminnot ymmärtääkseen asiakkaan asenteet ajankäytön apuvälineitä kohtaan. (1)

7.2 Toiminnan ja ympäristön suhde osallistumiseen

Fyysinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö vaikuttavat jatkuvasti mahdollisuuteen tehdä valintoja ja vaikuttaa niihin. (4) Osa toimintaterapeutin ammattitaitoa on tietää, että ympäristöllä, jossa yksilö elää, on merkittävä vaikutus yksilön mahdollisuuksiin osallistua arjessa. Ympäristö voi joko edistää tai vaikeuttaa toiminnoista suoriutumista. (6) Toimintaterapeutilla tulee olla ymmärrys eri ympäristöjen vaikutuksesta osallistumiseen, jotta he voivat analysoida ja mukauttaa toimintoja sekä ympäristöjä. Tällä edistetään merkityksellisiin toimintoihin osallistumista. (6)

Toimintaterapeuteilla on ainutlaatuinen näkemys merkitykselliseen toimintaan sitoutumisen hyödyistä yksilön terveyden ja hyvinvoinnin kannalta. ADL- ja IADL-toiminnot nähdään toimintaterapiassa tärkeinä tekijöinä itsestä huolehtimisen kannalta. Jos ympäristö ei ole asiakkaan tarpeita vastaava, se voi näkyä rajoittuneena mahdollisuutena suoriutua ADL- ja IADL-toiminnoista. Jos näitä toimintoja ei ole mahdollisuutta harjoitella, kyky kehittyä tai suoriutua niistä voi heikentyä tai kadota kokonaan. (6)

Tilat ja esineet ympäristössä ovat tärkeitä asioita toiminnallisen osallistumisen kannalta. (4) Toimintaterapeutti tukee kehitysvammaisen henkilön yhteisöön osallistumista vähentämällä eri ympäristöjen esteitä. (5) Asiakaslähtöisessä toimintaterapia-arvioinnissa tai -interventiossa voidaan esimerkiksi mukauttaa fyysistä ympäristöä tai esitellä kognitiivisia apuvälineitä. (4)

7.3 Henkilökunnan ohjaaminen asiakaslähtöiseen työskentelyyn

Kehitysvammaisen asiakkaan osallistuminen voi rajoittua henkilökunnan asenteiden vuoksi. (2) Lisäksi henkilökunnan asenteet sekä puutteellinen tieto kehitysvammaisen henkilön ikääntymisestä vaikuttaa rajoittavasti kehitysvammaisen henkilön mahdollisuuksiin tehdä valintoja ja vaikuttaa niihin. (4)

Toimintaterapiassa interventioiden pitäisi tukea valinnan mahdollisuutta ikääntyvillä kehitysvammaisilla henkilöillä. Yksilön näkökulma, tarpeet ja toiveet ovat yhteydessä toiminnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja asiakaslähtöiseen lähestymistapaan, ja niiden tulisi olla palveluiden lähtökohtana. (4) Toimintaterapeutin tehtävänä on ohjata henkilökuntaa toimimaan asiakaslähtöisesti. (4)

Vähentääkseen toiminnallisen syrjäytymisen riskiä, toimintaterapeuttien on tärkeä osata havaita sitä, miten kehitysvammaiset henkilöt ilmentävät toimintaan sitoutumista. Toimintaterapeutit voivat myös ohjata päiväkeskuksen työntekijöitä tunnistamaan toiminnallista sitoutumista kuvaavia tekijöitä. (3)

7.4 Tarkoituksenmukaisen tuen vaikutus toimintaan sitoutumiseen

Tarkoituksenmukainen tuki auttaa kehitysvammaista henkilöä suoriutumaan toiminnoista yhteisössä. Tämä lisää asiakkaan mahdollisuutta kokemukseen autonomiasta, joka on yhteydessä toiminnallisen oikeudenmukaisuuden käsitteeseen. Ymmärtämällä asiakkaan tarvitseman tuen määrän, voidaan parantaa asiakkaan mahdollisuuksia osallistua arkeensa. (6)

Henkilökunnan antama tuki edistää toimintaan sitoutumista. (3) Aktiivisen tuen avulla voidaan mahdollistaa kehitysvammaiselle henkilölle sitoutuminen arkielämän toimintoihin. (6) Huolimatta tuen määrästä, toimintaan sitoutuminen oli parempaa, jos henkilökunta tunnisti osallistujat yksilöinä ja huomioi heidän yksilölliset mieltymyksensä, antoi mahdollisuuksia päätöksentekoon sekä kunnioittivat heidän valintojaan. (3)

7.5 Asiakkaan oma ääni kuuluviin menetelmiä hyödyntämällä

Tunnistamalla miten kehitysvammaiset henkilöt ilmaisevat toimintaan sitoutumista, toimintaterapeutit voivat ehkäistä toiminnallista vieraantumista. VQ-menetelmää voidaan hyödyntää yksilön ilmauksien tunnistamiseen. Se on hyödyllinen havainnointimenetelmä, jolla arvioidaan ja tarkkailaan tekijöitä, jotka viittaavat toiminnallisen sitoutumisen ilmaisemista. Erityisesti tilanteissa, joissa osallistujat eivät kyenneet ilmaisemaan sanallisesti heidän kokemuksiaan merkityksellisestä, tärkeästä tai miellyttävästä toiminnasta. Koska toiminnallinen sitoutuminen on yksilöllistä, on tärkeää tunnistaa jokaisen yksilön omat tavat ilmaista merkitystä, valintaa ja motivaatiota. VQ on hyödyllinen menetelmä näiden arviointiin. (3)

Photovoicen on huomattu olevan hyödyllinen menetelmä sellaisille henkilöille, joilla saattaa olla haasteita perinteisten tiedonkeruumenetelmien käyttämisessä, kuten esimerkiksi haastatteluihin ja kyselyihin osallistumisessa. Photovoicea on hyödynnetty henkilöiden kanssa, joilla saattaa olla haasteita ilmaista ajatuksiaan sanallisesti. Hyödyntämällä osallistavia menetelmiä, kuten esimerkiksi Photovoicea, voidaan pyrkiä vähentämään esteitä, kehittää mahdollisuuksia osallistua yhteisöön tavoilla, jotka kehitysvammaiset henkilöt kokevat merkityksellisiksi. (5)

8 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa kuvataan kirjallisuuskatsauksena toteutuneen opinnäytetyön tuloksia. Tuloksia tarkastellaan suhteessa laajempaan kontekstiin ja muuhun teoriaan (Kangasniemi ym. 2013, 297). Luvun lopussa on koottuna yhteen johtopäätökset tuloksien pohjalta.

8.1 Tulosten tarkastelu

Kirjallisuuskatsaukseen valituista aineistoista kahdessa tutkimuksessa (Arvidsson ym. 2006 & Wennberg ym. 2010) korostettiin kognitiivisten apuvälineiden merkitystä itsenäisyyden sekä osallistumisen edistämiseksi. Tutkimuksista ilmeni, että mahdollisuus käyttää apuvälineitä osana arkea vaikutti suoriutumiseen sekä osallistumiseen. Apuvälineet edistävät laajasti eri toimintoja liittyen yksilöön, toimintaan ja ympäristöön. Ne mahdollistavat ympäristön mukautumisen yksilön vaatimusten pohjalta ottaen huomioon yksilön kyvyt, halut, mielenkiinnon kohteet ja erityiset rajoitukset sekä haasteet. (Yalon-Chamovitz ym. 2010, 8.)

Apuvälineiden suositteleminen on yksi toimintaterapiainterventio, jolla pyritään mahdollistamaan merkityksellisiin toimintoihin osallistuminen. Toimintaterapeutin pitäisi olla jatkuvasti tietoinen siitä, miten eri sosiaaliset tekijät voivat vaikuttaa kognitiivisten apuvälineiden käyttöön ja sitä kautta arjessa osallistumiseen. Jotkut sosiaaliset esteet voivat liittyä henkilökunnan ja perheenjäsenen asenteisiin kognitiivisia apuvälineitä kohtaan. Tämä nostaa esiin tarpeen välittömän ympäristön opetuksellisesta ja asiakaslähtöisestä lähestymistavasta. (Wennberg ym. 2010.) Tutkimuksesta ilmeni, että toimintaterapeutin olisi tärkeä vierailta työssäkäyvien kehitysvammaisten aikuisten työpaikoille kertomassa apuvälineistä, ja siitä, miten ne edistävät kehitysvammaisen henkilön osallistumista. Tällä pyritään lisäämään tietoutta apuvälineistä työyhteisössä, sekä vähentämään ennakoasenteita, joita apuvälineitä ja niiden käyttöä kohtaan voi olla. (Arvidsson ym. 2006.)

Tutkimusten mukaan ympäristöllä on jatkuva vaikutus mahdollisuuksiin osallistua arjessa eri toimintoihin. Analysoimalla ympäristöä, sekä niissä tapahtuvia toimintoja, toimintaterapeutti voi tunnistaa tekijöitä, jotka estävät tai edistävät toimintaan osallistumista ja siitä suoriutumista. Toimintaterapeutin tehtäviin kuuluu vähentää esteitä eri ympäristöissä, ja näin ollen tukea kehitysvammaisen asiakkaan osallistumista. Toimintaterapeutit analysoivat kokonaisvaltaisesti yksilön ja

ympäristön välistä vuorovaikutusta ja adaptoivat ympäristöä edistääkseen kehitysvammaisen henkilön osallistumista (Ideishi, D'Amico & Jirikowic 2013).

ADL- ja IADL-toiminnot ovat keskeinen toimintaterapiaintervention osa-alue, johon keskitytään kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa (Yalon-Chamovitz ym. 2010, 6). Tutkimuksissa ilmeni, että kehitysvammaisten ihmisten tulisi saada harjoitella ADL- ja IADL-toimintoja, jotta taidot suoriutua niistä eivät häviäisi. Toimintaterapeutin tehtävänä on ohjata omaisia kommunikoimaan, organisoimaan sekä sisällyttämään asiakas mukaan arjen toimintoihin keskittymällä taitoihin sekä jäsentämällä toimintoja asiakkaan kyvyn mukaan (Ideishi ym. 2013).

Asiakkaan tukeminen sekä henkilökunnan ohjaaminen nousi esiin merkittävänä osallistumista edistävänä tekijänä. Henkilökunnan ohjaaminen asiakaslähtöiseen lähestymistapaan sekä osallistumista ilmaisevien ilmaisujen tunnistamiseen on osa toimintaterapeutin ammattitaitoa. Johnson, Blaskowitz & Mahoney viittaavat Umedan, Jirikowicin, Pitonyakin, Mrozin & Ideishin (2017) tutkimukseen, jonka mukaan toimintaterapeutit voivat kehittää tai tarjota koulutusta, jonka avulla varmistetaan, että henkilökunnalla on tarvittavat taidot tukea kehitysvammaisten aikuisten osallistumista (Johnson, Blaskowitz & Mahoney 2019, 3).

Asiakkaan aktiivisella ja hänen tarpeitaan vastaavalla tuella mahdollistetaan osallistuminen toimintoihin, jotka hän itse kokee merkityksellisiksi. Asiakkaan tukemisella edistetään kokemusta autonomiasta, joka voidaan liittää osaksi toiminnallisen oikeudenmukaisuuden käsitettä. (King ym. 2017, 358.) Asiakkaan tukemisen lisäksi osallistumiseen vaikuttaa merkittävästi henkilökunnan suhtautuminen asiakkaan omiin mieltymyksiin sekä niiden kunnioittaminen (Mahoney ym. 2016, 5).

Osana toimintaterapeutin ammattitaitoa, toimintaterapeutti hyödyntää työssään erilaisia menetelmiä, kuten esimerkiksi havainnointiin VQ-menetelmää. VQ-menetelmä on erinomainen menetelmä tahdon arvioimiseen havainnoinnin avulla. Tätä menetelmää voidaan käyttää myös arvioimiseen, kun halutaan tietää, miksi asiakas suoriutuu tietyssä ympäristössä paremmin kuin toisessa. (Prior ym. 2009, 84.) Toimintaterapeutti voi hyödyntää myös osallistavia menetelmiä, kuten Photovoicea, joiden avulla hän kerää tietoa asiakkaasta ja ympäristöstä.

Havainnoimalla asiakkaan toiminnallista sitoutumista voidaan tunnistaa tekijöitä, jotka edesauttavat tai estävät toimintaan sitoutumista. Havainnoinnilla on myös merkittävä rooli kehitysvammais-

ten asiakkaiden arvioinnissa ja se on joskus ensisijainen tapa saada tietoa. Se perustuu todennukaisen suoriutumisen havainnoimiseen eri toiminnoissa. (Yalon-Chamovitz ym. 2010,5.) Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden edistämässä toimintaterapeutti voi käyttää menetelmiä, jotka edistävät toiminnallista osallistumista.

8.2 Johtopäätökset

Kehitysvammaisen henkilön osallistumisen sekä toimintaan sitoutumisen edistäminen lisää toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Toimintaterapeutti voi monella eri tavalla edistää kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Toimintaterapeutilla tulee olla monipuolinen osaaminen niin ohjaamisesta, apuvälineistä kuin ympäristöstä sekä tietoa siitä, miten kehitysvamma vaikuttaa osallistumiseen.

Toimintaterapeutin osaaminen erilaisista apuvälineistä ja niiden soveltuvuudesta mahdollistaa asiakkaalle tarkoituksenmukaisten apuvälineiden hyödyntämisen ja näin ollen edistää toiminnallisuutta. Apuvälineiden avulla kehitysvammaisen henkilö voi osallistua hänelle itselleen merkityksellisiin toimintoihin.

Myös kehitysvammaisen henkilön tarpeita vastaava tukeminen sekä muiden ihmisten ohjaaminen on tärkeä osa toimintaterapeutin ammattitaitoa. Toimintaterapeutti arvioi henkilön tarvitseman tuen laadun ja määrän, eli sen, minkälaisesta tuesta henkilö hyötyy, ja missä määrin tuki on tarpeen. Ohjaamalla henkilökuntaa työskentelemään asiakaslähtöisesti huomioiden kehitysvammaisten asiakkaiden tarpeet ja toiveet, toimintaterapeutti edistää kehitysvammaisten henkilöiden toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Henkilökunnan ohjaamisen lisäksi, toimintaterapeutin tulee työskennellä yhteistyössä läheisten kanssa ohjaten myös heitä toimimaan kehitysvammaisen henkilön osallistumisen mahdollistamiseksi.

Ympäristöllä on merkittävä vaikutus aikuisen kehitysvammaisen henkilön toimintaan osallistumiseen sekä sitoutumiseen. Asiakkaan eri ympäristöistä löytyy useita eri tekijöitä, jotka voivat edistää tai estää näiden toteutumista ja täten vaikuttaa toiminnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Toimintaterapeutilla on merkittävä rooli näiden tekijöiden tunnistamisessa ja niihin vaikuttamisessa toiminnallisuutta edistäessä.

Kirjallisuuskatsauksen johtopäätöksenä voidaan pitää sitä, että toimintaterapeutin ammattitaidolla voidaan tukea aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Toteutumista edistetään mahdollistamalla hänelle osallistuminen merkityksellisiin toimintoihin sekä niistä suoriutumiseen.

9 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tieteellisessä tutkimuksessa pyritään siihen, että saatu tieto tutkitusta ilmiöstä olisi mahdollisimman luotettavaa (Kylmä & Juvakka 2012, 127). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tulee arvioida, sillä tutkimusten luotettavuus vaihtelee huolimatta siitä, että kaikessa tutkimustoiminnassa pyritään välttämään virheitä (Tuomi ym. 2018, luku 6). Kangasniemi ym. (2013, 297) viittaavat Heinrichiin, jonka mukaan eettisyys ja luotettavuus liittyvät vahvasti toisiinsa. Johdonmukainen eteneminen koko tutkimusprosessin ajan vahvistaa tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta.

9.1 Luotettavuus

Uskottavuus, vahvistettavuus, refleksiivisyys ja siirrettävyys ovat kriteerejä, joita voidaan hyödyntää arvioitaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Uskottavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimus ja sen tulokset ovat uskottavia, ja ne ovat ilmaistu tutkimuksessa. Uskottavuutta lisää muun muassa se, että tutkimusta tekevä henkilö on perehtynyt riittävän pitkällä aikavälillä tutkittavaan aiheeseen. Tutkimuksen uskottavuutta edistää myös tutkimuksen tekijän pitämä tutkimuspäiväkirja. Tähän tutkimuksen tekijä on pohtinut kokemuksiaan ja valintojaan, joita hän pyrkii hyödyntämään toimintansa tiedostamisessa. (Kylmä ym. 2012, 128.) Tämän opinnäytetyön aihetta valitessa on tutustuttu laajasti kirjallisuuteen ja tutkimuksiin liittyen kehitysvammaisuuteen sekä toimintaterapiaan osana kehitysvammaisen ihmisen arkea. Ilmiöön tutustuttaessa näkökulmaa on vähitellen rajattu opinnäytetyötä ajatellen. Pitkällä perehtymisellä aiheeseen tutkimuksen uskottavuus vahvistuu. Koko opinnäytetyöprosessin ajan on kirjattu ylös havaintoja sekä ideoita aiheeseen liittyen. Nämä ovat ohjanneet prosessia oikeaan suuntaan.

Vahvistettavuus on osa tutkimusprosessia sen alusta loppuun. Se tarkoittaa, että koko tutkimusprosessi on kirjattu niin, että lukija pystyy seuraamaan prosessin kulkua selkeästi. (Kylmä ym. 2012, 129.) Opinnäytetyön raportti on laadittu niin, että lukijalla on selkeä kokonaiskäsitys siitä, mitä missäkin prosessin vaiheessa on tehty. Tätä on pyritty selventämään luomalla taulukoita sekä kaavioita muun muassa tehdyistä tiedonhauista, aineiston valintaprosessista sekä valitun aineiston sisällöistä.

Refleksiivisyys liittyy siihen, miten tutkimuksen tekijän lähtökohdat vaikuttavat tutkimukseen, ja hänen tehtävänä on arvioida sen vaikutusta aineistoon ja tutkimusprosessiin (Kylmä ym. 2012, 129). Opinnäytetyötä tehdessä sekä raporttia työstäessä on keskusteltu siitä, miten aikaisempi tietous ja kokemus ilmiöstä ei saa vaikuttaa siihen, mitä tutkimusta tehdessä aiheesta ilmenee. Tutkimusta tehdessä on pyritty olemaan objektiivisia, sekä tunnistamaan ja erottamaan omat ennakkotiedot sekä -kokemukset tutkimustiedosta. Tämän tarkoituksena on ollut varmistaa se, ettei tutkijoiden subjektiivinen näkemys sekoitu tutkimustyöhön, jotta tutkimus olisi mahdollisimman luotettava.

Siirrettävyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen tulokset ovat siirrettävissä samantapaisiin tilanteisiin. Tähän pyritään riittävän tarkalla tiedon kuvailulla tutkimuksen osallistujista ja ympäristöstä. (Kylmä ym. 2012, 129.) Raportissa on pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineistojen sisältöä sitä muuttamatta, jotta aineiston alkuperäinen asiasisältö ei muutu. Tulokset on pyritty kuvaamaan niin, että lukijalla on mahdollisuus hyödyntää tutkimustuloksia omassa toiminnassaan.

9.2 Eettisyys

Tutkimusetiikka on osa tutkimusta koko prosessin ajan. Tutkimusetiikka tarkoittaa hyvän tieteellisen käytännön noudattamista. Hyvässä tieteellisessä käytännössä tutkijat hankkivat tietoa ja tutkivat aihetta eettisesti kestäville menetelmille. Tällä tarkoitetaan käytännössä sitä, että tutkija hyödyntää oman alansa tieteellisen kirjallisuuden tuntemusta sekä muita asianmukaisia tietolähteitä tiedonhankinnassa. (Vilka 2015, luku 2.) Kirjallisuuskatsauksessa pyritään siihen, että tutkimuksen jokainen vaihe olisi tarkoin perusteltu aikaisemmalla tutkimustiedolla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 24). Tarkka perehtyminen aiheeseen on edesauttanut sitä, että tutkimuksen vaiheet on voitu perustella aikaisempaan tutkimustietoon nojaten. Tiedonhankinnassa on hyödynnetty oman alan tieteellistä kirjallisuutta sekä Oulun ammattikorkeakoulun kirjaston informaatikoiden ammattitaitoa. Myös perusteellisella lähteiden hyödyntämisellä on pyritty siihen, että tutkimus on eettisesti kestävä.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkijan tulee osoittaa rehellisyyttä, tarkkuutta ja huolellisuutta tutkimustyötä tehdessä. Myös tutkimuksen tulokset tulee esittää näitä kriteerejä noudattaen. (Vilka 2015, luku 2.) Tämän lisäksi kaikissa tutkimuksen vaiheissa on tärkeää välttää epäre-

hellisyyttä kaikissa sen muodoissa. Tutkimusta tehdessä ei saa plagioida eli kopioida toisen kirjoittamaa tekstiä. Jos tekstiä lainaa, on huolehdittava lähdeviitteet ja -merkinnät huolellisesti tutkimusraporttiin. Myös toisen tutkijan osuus on nostettava esiin, eikä sitä saa vähätellä. Tutkimuksen tuloksia on raportoitava huolellisesti niitä muuttamatta, eikä niitä pidä kaunistella tai tekaista. (Hirsjärvi ym. 2004, 27-28.)

Kirjallisuuskatsausta toteuttaessa on huomioitu se, että tuloksista kirjoitetaan todenmukaisesti välttäen omia johtopäätöksiä. Koska kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset ovat kaikki englanninkielisiä julkaisuja, on oltu tarkkoja niitä suomentaessa, jotta aineiston sisältö pysyy samana käännösprosessista huolimatta. Näin ollen on pyritty varmistamaan tulosten pysyminen samana raportointivaiheessa ja on pyritty välttämään virhetulkinnat. Vaikka suomennoksiin on käytetty paljon aikaa, ja tutkimusten kirjoitusasuun on perehdytty, tutkimusten vieraan kielen vuoksi kaikki suomennokset eivät välttämättä ole niin laajoja ja/tai tarkkoja kuin ne voisivat olla. Kirjoittaessa opinnäytetyön raporttia, on oltu tarkkoja siitä, että lähdemerkinnät ovat virheettömiä ja plagiointia ei tapahdu. Lähdemerkintöjen huolellisella merkkauksella on varmistettu myös se, että alkuperäislähteiden saatavuus on mutkatonta.

10 POHDINTA

Alusta alkaen opinnäytetyöprosessia aloittaessa tiesimme, että kehitysvammaiset henkilöt ovat se asiakasryhmä, jonka ympärille haluamme opinnäytetyötä rakentaa. Aluksi ajatuksena oli, että aihe liittyisi kehitysvammaisten toimintaterapia-arviointiin. Kirjallisuushakuja tehdessä huomasimme kuitenkin, että monessa tutkimuksessa tuli ilmi kehitysvammaisten henkilöiden toiminnallinen osallistuminen ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Näiden havaintojen pohjalta aloimme tutkimaan kirjallisuutta toiminnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta, jota kautta päädyimme opinnäytetyön lopulliseen aiheeseen.

Opinnäytetyön suunnittelu aloitettiin syksyllä 2019, ja lopullinen raportti työstettiin kasaan kesällä 2020. Koska opinnäytetyö toteutui kirjallisuuskatsauksena, pystyimme suunnittelemaan ja toteuttamaan opinnäytetyöprosessin omien aikataulujemme puitteissa, mikä mahdollisti muiden opiskelijan toteuttamisen samanaikaisesti. Olemme työstäneet opinnäytetyötä aina yhdessä jakamatta vastuualueita, ja koemme, että tällainen työskentelytapa sopi meille hyvin. Sujuvaa opinnäytetyön toteuttamista on edesauttanut meidän aikaisempi yhteistyömme sekä yhteinen kiinnostus aiheeseen. Aikaisemman yhteistyön vuoksi, olemme oppineet tuntemaan toistemme kirjoitustyyliä sekä tavat ilmaista mielipiteitämme. Olemme kokeneet, että avainasemassa sujuvaan yhteistyöhön on ollut kykymme avoimeen kommunikaatioon. Tämän vuoksi opinnäytetyötä on ollut miellyttävä toteuttaa.

Hakiessamme aineistoja kirjallisuuskatsaukseen, pyrimme valitsemaan mahdollisimman uusia tutkimuksia, jotta kirjallisuuskatsauksesta tulisi mahdollisimman luotettava, ja siitä saatu tieto olisi käyttökelpoista nykypäivänäkkin. Kirjallisuuskatsauksessa on kuvattu konkreettisia keinoja edistää aikuisen kehitysvammaisen henkilön toiminnallista oikeudenmukaisuutta, minkä vuoksi työstä voivat hyötyä toimintaterapeutit, jotka työskentelevät kyseisen asiakasryhmän kanssa sekä kaikki aiheesta kiinnostuneet. Opinnäytetyö voi herätellä lukijaa ajattelemaan toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen haasteita kehitysvammaisilla henkilöillä, ja saada käsityksen siitä, miten sitä voidaan esimerkiksi edistää toimintaterapiassa. Myös me itse opinnäytetyön toteuttajina ja tulevana toimintaterapeuteina olemme hyötyneet tästä kirjallisuuskatsauksesta, sillä olemme saaneet paljon meille uutta tietoa niin kehitysvammaisista henkilöistä asiakasryhmänä kuin toiminnallisen oikeudenmukaisuuden edistämisestäkin.

Tähän opinnäytetyöhön valikoitui kuusi tutkimusta, joten aineisto on määrältään melko niukka. Tämä vaikuttaa siihen, että tulokset jäävät osaltaan pintapuolisiksi. Lisäksi yksi opinnäytetyöhön valituista tutkimuksista on jo vuodelta 2006, joten tutkimuksessa esiin tulleet käytännöt ja toimitavat ovat saattaneet muuttua vuosien saatossa. Valitsimme kyseisen tutkimuksen siitä huolimatta opinnäytetyöhömmä, sillä koimme siitä olevan kuitenkin hyötyä tutkimuksessamme. Perehtyessämme aiheeseen, huomasimme, että toimintaterapiatutkimuksia kehitysvammaisuuteen liittyen on suhteellisen vähän.

Olemme oppineet paljon tämän opinnäytetyöprosessin aikana. Teimme opinnäytetyöprosessille tarkan aikataulutuksen, jonka avulla prosessin eteneminen oli selkeää. Opinnäytetyö prosessina vaatii sekä pitkäjänteisyyttä että motivaatiota ja opimme, että hyvin suunniteltu aikataulu auttaa jäsentämään työn etenemistä ja näin ollen helpottaa työskentelyä. Koska opinnäytetyö on tiedonhaun ja tutkimisen lisäksi myös kirjoitusprosessi, opimme lisää tieteellisen tekstin kirjoittamisesta ja sen jäsentämisestä. Vaikka tekstin kirjoittaminen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi on ollut välillä haastavaa, kärsivällisellä pohdinnalla ja uudelleen kirjoittamisella olemme mielestämme saaneet koottua yhtenäisen kokonaisuuden, joka sisältää näyttöön perustuvaa tietoa.

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulma toimintaterapiassa on mielestämme tärkeä, ja sitä pitäisi painottaa enemmän etenkin henkilöillä, joilla on riski toiminnallisen epäoikeudenmukaisuuden kokemiseen. Usein esimerkiksi itsemääräämisoikeudesta puhuttaessa sen painotetaan olevan itsestänselvyys. On kuitenkin hyvä miettiä, miten itsemääräämisoikeus käytännössä toteutuu esimerkiksi henkilöillä, joiden on vaikea ilmaista itseään ja omaa tahtoaan. Olemme itse saaneet huomata, että toisinaan henkilön tahdon ja toiveiden huomioiminen saattaa helposti jäädä kiireen alle. Tämä voi johtua siitä, että yhteiskunnassamme on rajalliset resurssit, mikä saattaa vaikuttaa siihen, että itsemääräämisoikeus ei pääse toteutumaan toivotulla tavalla. Koemme, että toimintaterapeuteilla on merkittävä rooli toiminnallisten oikeuksien edistämässä yhteiskunnassamme. Koulutuksessamme on jo alusta asti tuotu esille asiakaslähtöisyyden merkitystä.

Koemme, että saavutimme opinnäytetyölle asettamamme tavoitteen hyvin. Löysimme tutkimuksia, jotka vastaavat asetettuun tutkimuskysymykseen ja näin ollen tukevat opinnäytetyön tarkoitusta. Mielestämme opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen sekä todella tärkeä ja sitä tulisi tutkia tulevaisuudessa lisää. Jatkotutkimusaiheena voisi tutkia sitä, miten kehitysvammaiset aikuiset itse kokevat toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen arjessaan. Olisi tärkeää saada tietää kehitysvammaisten henkilöiden omat näkemykset ja kokemukset aiheesta. Sitä kautta voi-

taisiin tuoda paremmin kokemukset ja ammattilaisten osaaminen yhteen, mikä edesauttaisi työtä toiminnallisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi.

LÄHTEET

American Occupational Therapy Association 2014. Occupational Therapy Practice Framework: Domain & Process 3rd. The American Journal of Occupational Therapy 1-48.

Aavidsson, G. & Jonsson, H. 2006. The impact of time aids on independence and autonomy in adults with developmental disabilities. Occupational Therapy International 13(3): 160-175.

Arvio, M. & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammaisen potilaana. Helsinki: Duodecim.

Bettany-Saltikov, J. 2012. How to do a systematic literature review in nursing: a step-by-step guide. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.

Bryant, W., Fieldhouse, J., Bannigan, K., Creek, J., Lougher, L. & Beresford, P. 2014. Creek's Occupational Therapy and Mental Health. 5th ed. Edinburgh; New York: Churchill Livingstone/Elsevier.

Creek, J. & Lougher, L. 2008. Occupational Therapy and Mental Health. 4th ed. Edinburgh: Elsevier Churchill Livingstone.

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinkeinot – vammaisten arkielämä ja itsemääräminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Viitattu 25.6.2020,

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-3.pdf>.

Fisher, A. G. 2009. Occupational therapy intervention process model: A model for planning and implementing top-down, client-centered, and occupation-based interventions. Fort Collins, Colorado: Three Star Press.

Fisher, G., Parkinson, S. & Haglund L. 2017. The Environment and Human Occupation. Teoksessa Taylor, R. R. & Kielhofner, G. Kielhofner's model of Human Occupation: Theory and application. Fifth edition. Philadelphia: Wolters Kluwer Health. S.91-106.

Hammell, W. K. 2008. Reflections on Well-being and Occupational Rights. *The Canadian Journal of Occupational Therapy* 75(1): 61-64

Heffron, J.L., Spassiani N.A., Angell, A.M. & Hammel, J. 2018. Using Photovoice as a participatory method to identify and strategize community participation with people with intellectual and developmental disabilities. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 25(5): 382-395.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Ideishi, R., D'Amico, M. & Jirikowic, T. 2013. Occupational Therapy's Role with Supporting Community Integration and Participation for Individuals With Intellectual Disabilities. *American Occupational Therapy Association*. Viitattu 24.6.2020, <https://www.aota.org/~media/Corporate/Files/AboutOT/Professionals/WhatIsOT/RDP/Facts/Intellectual-Disabilities.pdf>.

Ikiugu, M.N., Hoyme, A.K., Mueller, B.A. & Reinke, R. R. 2015. Meaningful occupation clarified: Thoughts about the relationship between meaningful and psychologically rewarding occupations. *South African Journal of Occupational Therapy* 45(1): 47-50.

Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Turun yliopisto.

Johnson, K. R., Blaskowitz, M. & Mahoney, W. J. 2019. Occupational Therapy Practice with Adults with Intellectual Disability: What More Can We Do? *The Open Journal of Occupational Therapy* 7(2): 1-6.

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25, 291-301.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kehitysvammaliitto 2016a. Kehitysvammaisuus. Viitattu 16.4.2020,
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>.

Kehitysvammaliitto 2016b. Oppiminen. Viitattu 1.6.2020,
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/oppiminen/>.

Keponen, R. & Piikki, S. 2016. Toimintaan motivoitumisen arviointi (VQ-FI). Suomenkielinen laitos Volitional Questionnaire (VQ) -menetelmästä. Alkuteos on De las Heras, Carmen Gloria, Geist, Rebecca, Kielhofner, Gary & Li, Yanling: A User's Manual for The Volitional Questionnaire (4.1). 1998, 2007. University of Illinois at Chicago.

King, E., Okodogbe, T., Burke, E., McCarron, M., McCallion, P. & O'Donovan, M.A. 2017. Activities of daily living and transition to community living for adults with intellectual disabilities. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 24(5), 357-365.

Korvela, P. & Tuomi-Gröhn, T. 2014. Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa. Viitattu 6.7.2020,
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229929/Arjen_rakentuminen_kokonaan.pdf?sequence=1.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2012. Laadullinen terveystutkimus. 1-2. painos. Helsinki: Edita.

Kählin, I., Kjellberg, A. & Hagberg J-E. 2016. Choice and control for people ageing with intellectual disability in group homes. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 23(2), 127-137.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977. Finlex 2020. Viitattu 5.6.2020,
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>.

Lane, J. S. & Bundy C. A. 2012. KIDS Can Be Kids: A Childhood Occupations Approach. Philadelphia. F.A. Davis Company.

Law, M., Baum, C. & Dunn, W. 2017. Measuring occupational performance: Supporting best practice in occupational therapy. 3. painos. Thorofare, NJ: SLACK Incorporated.

Lussier-Desrochers, D., Lachapelle, Y. & Ceouette, M. 2014. Challenges in the Completion of Daily Living Activities in Residential Settings. *Journal on Developmental Disabilities* 20(1), 18-24.

Mahoney, W.J., Roberts, E., Bryze, K. & Parker Kent, J.A. 2016. Occupational Engagement and Adults With Intellectual Disabilities. *American Journal of Occupational Therapy* 70(1): 1-6

Mansell, J., Elliott, T., Beadle-Brown, J., Ashman, B. and Macdonald, S. 2002. Engagement in meaningful activity and 'active support' of people with intellectual disabilities in residential care. *Research in Developmental Disabilities*, 23(5), 342-352.

Mroz, T.M., Pitonyak, J.S., Fogelberg, D. & Leland, N.E. 2015. Client Centeredness and Health Reform: Key Issues for Occupational Therapy. *American Journal of Occupational Therapy* 69 (5):1-8.

Nilsson, I. & Townsend, E. 2010. Occupational Justice – Bridging theory and practice. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 17:57-63.

O'Brien, J. C. & Hussey, S. M. 2018. *Introduction to occupational therapy*. 5th Edition. St. Louis, Missouri: Elsevier.

Pekkanen, A. 2020. Oikeus omannäköiseen elämään. Toiminnallinen oikeudenmukaisuus ja kehitysvammaisten senioreiden vapaa-ajan palvelut. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.7.2020,
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333727/Pekkanen_Anni.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Prior, S. & Duncan, E. A. S. 2009. *Assessment skills for practice*. Teoksessa Duncan E. A. S. *Skills for Practice in Occupational Therapy*. Churchill Livingstone / Elsevier.

Rantala, A. & Roine, S. 2014. "Voiksä olla mun kaa?" Ideoita kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalisten taitojen tukemiseen toimintaterapian näkökulmasta. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.7.2020,
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/83909/Rantala_Anna_Roine_Satu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Seppälä, H. 2017. Erilaiset eväät: kirja kehitysvammaisuudesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. korj. p. Turku: Turun yliopisto.

Sumsion, T. & Law, M. 2006. A review of evidence on the conceptual elements informing client-centred practice. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 73(3): 153-162.

Teittinen, A. & Vesala, H. 2015. Vammaispalveluja tarvinneiden taloudellinen tilanne ja osallistuminen – ATH-tutkimuksen tuloksia. Teoksessa J. Murto, O.Pentala, S.Helakorpi & R. Kaikkonen (toim.): Yksinäisyys ja osallistuminen, ATH-tutkimuksen tuloksia. Järjestökentän tutkimusohjelma. Työpaperi 25/2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. S.25-31.

Toimintaterapianimikkeistö 2017. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Viitattu 17.4.2020, <http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toimintaterapianimikkeisto.pdf>.

Townsend, E. 2003. Reflections on Power and Justice in enabling Occupation. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 70(2): 74-87.

Townsend, E. & Wilcock, A.A. 2004. Occupational justice and Client-Centred Practice: A Dialogue in Progress. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 71(2): 75-87.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vernerinet 2017a. Toimintakyvyn näkökulma. Viitattu 16.4.2020, <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>.

Vernerinet 2017b. Vapaa-aika. Viitattu 16.4.2020, <https://verneri.net/yleis/vapaa-aika>.

Vernerinet 2017c. Itsemääräämisoikeus. Viitattu 9.6.2020, <https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus-arjessa>.

Vernerinet 2019a. Uni ja unihäiriöt. Viitattu 17.4.2020, <https://verneri.net/yleis/uni-ja-unihairiot>.

Vernerinet 2019b. Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. Viitattu 1.6.2020, <https://verneri.net/yleis/erityinen-tuki-ammatillisessa-koulutuksessa>.

Vernerinet 2020. Työ. Viitattu 16.4.2020. <https://verneri.net/yleis/tyo>

Vilikka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wagman, P., Håkansson, C. & Björklund, A. 2011. Occupational balance as used in occupational therapy: A concept analysis. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 19: 1-6.

Wennberg, B. & Kjellberg, A. 2010. Participation When Using Assistive Devices – from the Perspective of People with Intellectual Disabilities. *Occupational Therapy International* 17: 168-176.

Wilcock, A. & Townsend, E. 2000. Occupational terminology interactive dialogue. *Journal of Occupational Science*, 7:2, 84-86.

Wilcock, A. A. 2006. *An occupational perspective of health*. 2nd ed. Thorofare (NJ): Slack.

World Health Organization, WHO, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Maailman terveysjärjestö & Stakes. 2004. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus: ICF. [Helsinki]: Stakes.

Yalon-Chamovitz, S., Selanikyo, E., Artzi, N., Prigal, Y. & Fishman, R. 2010. Occupational Therapy and Intellectual and Developmental Disability Throughout the Life Cycle. *The Israeli Journal of Occupational Therapy* 19(1): 3-8.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. Finlex 2016. Viitattu 30.3.2020, https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2.